

Christo et Christianis, tuncque consecrabant suas opes Domino, neque avare eas recouerent, sed negotiatio, id est lucrum, ejus edet templo Dei et ministris, ac pauperibus, et inde exaudientur in id est usque ad) securitatem, et vestimentum usque ad vestitatem. id est vestitus honeste et firmis, ad multos annos et usque ad vetustatem duratur. Vatablus verit, ut operimentum scimus, id est ut vestimenta recte honeste et decora, quibus de celo sonores presbyteros. Hoc est quod praedixit Psalms, Psalm. XLIV: « Fili Tyri in innumeris vultum tuum deprechanuit, » etc. Christus enim in finibus Tyri versatus est predicando et miracula faciendo, ibique filium Chananeum curavit, Matth. xv, 21; et trecentos post Christum annis in Tyro valde floruit Christianismus per sexcentos annos: inde a Saracenis occupata fuit Tyrus, ac rursum a Christians, scilicet a Venetiis et Hierosolymitibus, duce Gavremundo Patriarcha Hierosolymorum in bello sacro, anno Domini 1121, expugnata et recepta per 163 annos in fide claruit: donec anno 1289, a Saracenis et Egyptiis capta, remissa in Turcum potestem venit, et eis Guillelmo Tyro, Adrichomius, et aliis [1].

(1) Iis qui coram Iova sedent, Vitrina intelligunt doctores religiosi, qui discipulos instituerunt in negotiatione Iova, cum eorum discipulos, pharisaque despiciunt esse pueri a more prisco, qui maxime obtulerint stante aethere templo primo, cum in multis adulescentibus suis synagogarum publicis, ut vel populus subiectus aut festis diebus conuictus ad eades prophetarum, ut per eos emer-

Dies: Hec sunt luca meretricis; ergo abominatione Deo.

Respondeo, sunt luca meretricis, id est meretricis, ut dixi. Secundo, sunt luca meretricis, id est que olim fuit meretrix, id est idololatra; iam vero per Christum facta est casta, et virgo, in fide et cultu Dei vera, de qua ait Apostolus: « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, » unde ejus oblatio olim ingratia, nunc grata est Deo.

Diretur et instruatur ad religionis cognitionem: vel viri docti, qui propheta ut praetoribus, adhuc seculam, statim temporibus adesse ad zelos prophetarum, et is cum de divinis rebus sermones seruerat, aut eos de insensu disserentes auferant. Conferre juhet Vitrina Ezech. xxii, 20; 21; vñ, 1; II Reg. vi, 22, et librum a se editum de Syria, vñ, lib. I, part. II, cap. vi. Multa tamen praefixa videtur veterum interpretatio, quin et plures reatuores sequuntur: « iis qui habitant coram Iova, » id est qui templum Iovae frequentant, per quos non salutem concordem et Levite, sed omnes omnino Iovae cultores intelliguntur (Cfr. Psal. xxvi, 4, lxxix, 5). Hie tamen principes sacerdotes viuentur resipescere.

(Rosemiller)

Ad pleniorum hujus capituli explanationem, conf. Jerem. xxv, 3; xlvi, 4; Ezech. xxxv, xxvii, xxviii, cum viasorum refectionis relationibus, v. g. Vichay, Voyage en Syrie et en Egypte, tom. II, p. 403; Maundrell, Voyage d'Afrique, 1; Bruce, Voyage aux sources du Nil, et Nubie, p. 370; et ceteris. Quorum nihil haec sint verba: « Sicut curiositate nostro mili in mente menti venit Tyrus visitata, et illi veritatis Prophetarum tristis testis factus sum, Dum pauperes pescatores, pisciculis aliquot capti, super rupes ubi fuit Tyrus, retia sua extendebat. »

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Thesætus, Eusebius, et ex eis Leo Casterius et Vatabulus, putant hoc capitulo agi de vastitate terræ Iudææ post et propter Christum exercitum. Secundo, Cyrilus et Procopius putant hic recapitulatio ea que dicta sunt de exilio Babiloniæ. Tertiæ, Deuterius, Eusebius, Egypti, Iudeæ, et Jerusalem. Tertio, et genitio, S. Hieronymus, et pulcher S. Ambrosius De Eliâ et Lejanio, cap. xxi, et alii passim censem Isaiam hic post eorum et cetera quædam gentium, de quibus egit a cap. xxi, locutusque per undecim capitula, ac nonnullis annis post eius Tari, qui erat quasi macrocosmus, id dico cap. proximè, transire de more p. d. omnis totius mundi ac diem predicti, ut sciamus per eam quædam gentium hæc possurum esse totum orbem, quæ passa est Tyrus, Babilonia, Jerusalem et aliae regna; quarum excidium et conflagratio fuit typus et umbra tantum conflagrationis mundi, et ignis eterni: sic Christus a exilio urbis Jerusalem ad exilium orbis, Matth. xxiv, vers. 29. Vidi hie quam apposite novum Testamento veteri, et Christus Isaia respondet, quæcumque cuncto Isaia Christi prælustrat. Hoc ergo cap. pathetice illud ipsum describit Propheta, scilicet primo, hinc illatum ejus speciem. Secundo, vers. 5, ejus causa: minima impletione et auctiora hinc inquit, quibus terram consupervarunt. Tertio, vers. 13, gaucos inde salvandos et beatos, convarique circulationem predictum. Quarto, vers. 17, angusties et terres illius exordii, ac denique, vers. 22, aeterna gehenna supplicia describit. Hoc ergo cap. usque ad cap. xxvii, est quarta sectio Isaia, qua predicti omnes totius exordii, gehennam reprobonum ac diaboli, et gloriam Beatorum.

t Exce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam, et affliget faciem ejus, et disperget habitatores ejus. 2. Et erit sicut populus, sic sacerdos: et sicut servus, sic dominus ejus:

deut ancilla, sic domina ejus: sicut emeus, sic ille qui vendit: sicut fenerator, sic is qui mutuam accipit: sicut qui repetit, sic qui debet. 3. Dissipatione dissipabit terra, et direptione prælabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc. 4. Luxit, et defluxit terra, et infirmata est: defluxit orbis, infirmata est altitudine populi terræ. 5. Et terra infecta est ab habitatoribus suis: quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fidelis sempiternum. 6. Propter hoc maleficio vorabit terram, et peccabunt habitatores ejus: hocque insanient cutores ejus, et relinquuntur homines pauci. 7. Luxit vindemia, infirmata est vita, ingemuerunt omnes qui latabantur corde. 8. Cessavit gaudium tympanorum, qui erit sensitus letationis, conticuit dulcedo eitharum. 9. Cum cautio non bilent vinum: amara erit potio hibernibus illam. 10. Atrita est civitas vanitatis, clausa est omnissimum nolle intenciente. 11. Clamor erit super vino in plateis: deserta est omnis letitia: translatum est gaudium terra. 12. Relicta est in urbe solitudo, et calamitas opprimet portas. 13. Quia hæc erunt in medio terra, in medio populorum: quonodo si pauca olive, quæ remanserunt, excutiantur ex oleo; et racemi, cum fuerit finita vindemia. 14. Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, humilius de mari. 15. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in insulis mari nomen Domini Dei Israel. 16. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi. Et dixi: Secretum meum mihi, secretum meum mihi, ve mihi! prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. 17. Formido, et fœva, et laqueus super te, qui habitator est terra. 18. Et erit: Qui fugerit a vœo formidinis, cadet in fœvam: et qui se explicaverit de fœva, tenebitur laqueo: quia catactae de excelsis aperte sunt, et concutientur fundamenta terra. 19. Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, 20. agitatione agitabitur terra sicut ebrios, et anferetur quasi tabernaculum unius noctis: et gravabit eam iniquitas sua, et coruet, et non adiicit ut resurgat. 21. Et erit: In die illa visitabit Dominus super militiam eoli in excelso; et super reges terra, qui sunt super terram. 22. Et congregabuntur in congregacione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere: et post multos dies visitabuntur. 23. Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, et in Jerusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus (1).

1. ECCE DOMINUS DISSIPABIT (Hebreo יְהוָה בָּזֶבֶת, id est inanem et vacuum reddet) terram (inde abhorsus loco citato: « Facit, inquit, terram quasi stadium vacuum athletis quiescentibus »):

(1) Hic incipit prima pars vaticiniorum Isiae veluti pars secunda, cuius argumentum per cap. xxv, xxv, xxvi, xxviii, dicitur, scilicet regnum ipsius domini orbis terrarum et conversionis describitur. Non ad solam terram Iudæam, inquit ipse Rosenmuller, pertinet omnis, de qua agitur, conuersio, colligatur et versus 21 cap. xxvi, ubi reges terra et illæ oppositis copiæ locorum celissimum, in quos universi Dei gravitor sit animalibus, conuenientior. Sanus protervus plenius que hoc carmine Iosephus, immo gravitor et major, quam ad soli terræ Iudeæ applicari, et de Iudea per Chaldeos Romanos varijs et intelligi possunt.

Præter hanc ultimam rationem, duas species hæc adductas consumant, non solam unum Iudeam et Iudeam aegyptum, vel typem, sed duos sensus quoque inter se, secundum hunc ad Jerusalem exordium Iudeam quo delevantur, secundum Numinos Iudeam, et vel sub Rosmuller, etiam ad exterritum orbis catastrophem, ultimè juxta illi tempora referendum existimamus. Hanc amorem prophetam ac processione Isaia, ut gravissimam et calamitatem descriptiorem, alterius vicibus subiecti hymnos a plus candentes, quibus divina poterunt et

ET NUDABIT EAM, — tum hominibus, tum animalibus, tum aliis suis ornamenti.

Et AFFLIGET FACIEM EJUS. — Exaret superficiem terræ igne conflagrationis, II Petri iii, 10

hæminas celebratur. Vid. xxv, 16; xxv, 1 et seqq.; xxvi, 1 et seqq.; xxvii, 2 et seqq.

In hac autem analytica expositione quæ, ut cap. i diximus, vel prefiguratio presertim inserienda esset, secundum sensum litteralem utpote digniorum et utiliorum adsereremus; varia igitur nunc mundi etiagi exenti circumstantias describunt Isiae referunt:

Primo, excidium universi orbis, primo, quod terram habitabilium et habitatorum terræ conditions, sexus et status, et rerum numeri ad Jerusalem exordium Iudeam quo delevantur, secundum Numinos Iudeam, et principes eorum, 2; secundo, quod regna mundi et principes eorum, 3; 3; tertio, quod incolas plenius peccatores, 5; 6; quarto, quod frangit, palat 3-Louis, cantica, sonusque instrumentorum quæ ad Hiribius pulsari solent, 7-9; 11; quinto, quod urbes et oppida, et eamque colonias, 10, 12, 12.

Secundo, dicimus Justos inter et iniquos, eorum recretum a Domino, quadruplicat, 14-16; hi dicitur iniqui, malitiam, iniquitatem deplinantes, et in eorum iniquitatibus invicem executionem perficiunt, 17-20.

Tertio, sententia judicialis, primo, quædam, dominicas et impias, et iniquitatem, 21; secundum, corporis iniquitatem quæ

ET DISPERGET HABITATORES EIS. — Sicut in urbis excidio incolae dispergi solent dum conatur fugere, sed sepe non effugiunt; nam in mortem aut captivitatem incidunt: ita in fine mundi, pectoribus pravias excidio multi evadent, ipsum vero ignem et exodium nemo effugiet.

2. ET ERIT Sicut POPULUS, sic SACERDOS. — Eadem communi orbis clade involventur omnes, tam sacerdotes quam laici, tunc nobiles quam plebeii, tam servi quam domini, tam credores quam debitores: nullum tunc erit gradus et dignitatis discrimen: nulla patrocinatus infula, opes aut sceptrum: hec enim respiciunt homines, non deus.

Moraliter, S. Bernardus in *Declamat.*, hec pathetice adaptat sacerdotibus, qui vitam laicorum agunt.

3. DIREPTIONE PREDATORIUM. — Geminatio hec habet auxilium, q. d. Monstrum disruptum et vastabitor terra ab igne jam dicto.

4. LUXIT ET DEFLEXIT TERRA. — Hebreos est paronomasia: *הַלְאָה נִבְאָלָה*, *habela nobala*, quam Interpres apti imitatus est vertens, *luxit et deflexit*, id est lugebit et defluet, sive corrut terra, id est terra donus, arcus, oppida, item columnae, pyramides, mausolea, quin et arbores ac sylyae.

INFIRMATA EST ALTISSIMA (id est fortitudine vel excellencia, puta principes et nobiles), **POPULI TERRAE.**

5. TERRA INFECTA EST — peccatis (unde Chaldeus et Septuaginta vertunt, *peccavit*), nego ac fuso et hypocrisi; hoc enim est hebreum: *חַנְפָּחָז*, *chanphaz*; hoc est quod ora. Ecclesia: « Sunt multa fuis illa, que luce purgantur tua. » Vere enim in hac vita homines pluri sunt fuis, multi personati sunt, multi externam et simulatanam habent sanctimoniam, castitatem, amicitiam; iustus pluri sunt superbia, ira, libidine, odio, invidia, alique aguntur suis passionibus et cupiditatibus: hos fucos in judicio aperiunt, totisque mundo ostendet Deus, immo igne comburet.

DISSIPAVERUNT FOEDUS SEMIPERTI. — *Fodus* vocat Dei leges et ius: leges enim Dei sunt conditione continuatione, 22; tertio, solemnitate ab auctoritate mutatione iudicis gloria, et comitatus frequentia, 23.

Licit integrata libri Prophetiarum Isaiae non subiectis istis regulis analogie stylum locutionis, quam rationale sepe pro libitu assere vel negare solent, hec tamen pro vindicante hujus sectionis integrata a teste non suspecto accipias. Cum huic carmine nihil insit, inquit Rosenmuller, quod Jesiae etiam non conveniat, nulla est causa, cur ei vati libet abjudicemus. Namque Eichorn (*Einführung in das A. Test.*, part. III, § 532) adducit exempla tanquam styli artificiosi adeoque ludibrii, plane diversi a nervoso illo ut virido Jessano (vers. 17, similiter quo paronomasias, vers. 18, 19, 21), Hebrei pro totidem elegatis habuerunt. Simili plane paronomasia existat supra vi. 9 in oraculo, quod pro Jessano omnes habent. Et Micha, Jesaje equalis, i. 41 et seqq., urbibus Judea premuniali calamitatem imminentem ad urbium illarum nomina per paronomasiam ubique fere alludebat. □

federis cum hominibus iniit: vocatur *semiper-*num, quia lex Dei, presentem naturalem, eternam est, et in eternam duratura, q. d. Deus excedet orbem, quia homines ejus incolae violarunt fudus, puta leges et iura Dei.

Alli hec tria distinguunt. **Primo**, Forerius per leges accipit precepta judicialia, per *ius* ceremonia, per *fodus* decalogum. Verum priora duo non omnes homines, sed solos Iudeos obligant. **Secundo**, S. Thomas per *leges* accipit *ius* scriptum, per *ius* consuetudines, per *fodus* pacti. **Tertio**, Hugo per *ius* legem naturalem, per *leges* positivas, per *fodus* amictum accipit (1).

6. PROPTER HO MALEDICTIO VORABIT TERRA. — Pro maledictio hebreus est *תְּלַשֵּׁךְ* *ala*: quod primo, cum Chaldeo et Vatablo verbi potest, *parjurium*, q. d. Perjurium, quo homines violarunt fedus et leges Dei, quas se servatores juvaverunt, id est sancte promiserunt, erit causa et culpa, cur haec clades devoret orbem: sic juramentum capti- tur pro promissione, Psalm. cxviii, 106: « Juvi, et statui (id est firmiter statui, perinde ac si jurassem) custodire iudicia justitiae tuae. » Est catastrophes.

Secondo et melius, *ala* verbi potest exercitatio, malodictio, id est extrema calamitas tantis sceleribus debita, vorabit terram, id est omnes terrae delicias, opes et sordes, quas luxus et peccata hominum in eam inverxerunt.

ET PECCANTIBUS HABITATORES EIS. — q. d. Et est causale, significans *qua*: unde Septuaginta verum, *qua* peccaverunt homines.

IBIQUE INSANIENT CULTORES EIS. — q. d. Quia insanierunt homines in peccatis, quasi furientes libidine et cupiditatibus, adeo ut videntes et sentientes pestem, fomem, aliasque Dei et septem Angelorum plagas horribiles, que describuntur Apocal. cap. viii, et quasi nolint tamen poniere, ut

(1) Per *leges* intelligi etiam possunt officia erga Deum, per *ius* sive justitiam, officia erga proximum, et per *fodus* promissiones sive Iudei, sive toti generi humano (Bertholdus).

Recte autem observat Vitringa, inquit Rosenmuller, va- gressu non loqui de violatione legis Mosaicæ an preceptorum ritualium, neque enim scripsisse illum: « Et translatum est *תְּלַשֵּׁךְ* *legem*, sive *הַלְאָה נִבְאָלָה*, *translatum est* *תְּלַשֵּׁךְ* *statuta*, ut vulgo solent veteris Testamenti scriptores, ubi de legibus Mosaicis loquuntur, sed simpliciter, *leges*, *statuta* fedus aeternam, quibus dictioribus descriptis *Ius natura* et *genitum*, quod Iudei cum aliis gentilibus communem habebant, adversari, quod illa critica committerentur, que hic receperunt. *Leges* hic sunt *leges naturae*, conscientia, et communis juris utilitatis, sive ut Aben-Esra hanc dictiōne hoc loquitur, *translatum rectificationis* communem toti generi mortalium. Statutum hic idem est, quod exteri scriptores, Nigos (in *Theomisticæ*, cap. vii), et Salustius (*De Bello Iugurthæ*, xxi), vocant *Ius gentium*, et Graci, *et novi rōmūs iuris* *dictiōnēs*, quae phrasis est Polybius (*Hist.*, lib. I, pag. 100, edit. Amsk.). Juxta Aher-Ezram, idem est, sensus dictiōnis.

Secondo, Sanchez: Urbs, ait, vanitatis, id est hero et vanitatis dedita, fuit Tyrus, de qua cap. precedit Porro Tyrus, luxus et vanitatis totius

dicitur Apocal. ix, 20; ideo pariter insanient dolore et horrore tanta clada: ita enim persecutio instar Tyri civitatis vanissima afferetur, et igne comburetur, sicutque ipsissima vanitas, et vacuitas tam cibum quam rerum omnium (1).

Tertio, idem Sanchez: Civitas, inquit, id est civitates omnes mundi, que videbantur esse munissima et futurae aeternae, in fini mundi atterentes et excedentes, tumque apparebant quod fuerint civitates vanitatis, omnesque carum opes, armes, munitiones, etc., fusae in crā vanitatem. Ita Solon legislator Atheniensium, teste Bercaaldo, lib. *De Terra motu*, dicens solebat, « civitatis non esse aliud quam habitacula miserorum, uno inserviant et infortuniorum, » in quibus abscondentes infinita crūnaria, dolores, fastidii, gemitus et planetus.

ET RELINQUENT HOMINES PAUCI. — q. d. Ab hac trepidatione aliquę insaniam dolorum extinxerunt pauci, qui scilicet vivent non ut bruta, sed ut homines creati ad Dei imaginem, quicque proinde hanc cladem videntes eam non sentient: anhelant enim ad meliorem vitam per et post mortem in celo inueniandam: hoc est quod ait Christus *Lucas*, xx, 28: « Levate capitula vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. » Ita S. Hieronymus et Haymo. Inniunt hec paucus sanctorum et salvandorum numerus finis in fine mundi.

7. LUXIT VINDEX, INFIRMATA EST VITIS. — « Luxit, » id est lugere fecit: « infirmata est, » id est, infirmari fecit viis eos qui se vino et carne deaderunt, quia deducunt eos ad horrifici Dei iudicium, et ad aeternam gehennam tormenta. **Secondo** et genuine, sicut metaphorice dicuntur ridere prata et vineae, cum fronde et fructu luxuriant: ita ex adverso dicuntur lugere et infirmari, cum praet急itate squallent, nec uas profundunt et vinum, quo delicari et exsultare solent homines voluptuari. Deus ergo in fine mundi vinctis et agris sterilizant inducit, tum per ignem conflagrations, tum per plagas prævias.

8. CUM CANTICO NON BIBENT VINUM. — Convivis et viro soloce tam Judeos et Gentiles quam Christiani adhibeunt cantiones et musicam, ostendit Ephes. v, 19.

9. ATTRAHA EST CIVITAS VANITATIS. — **Primo**, S. Hieronymus, S. Thomas et Haymo: Civitas vanitatis, inquit, est Babylon, id est Roma, que in fine mundi tota vanitati, luxi et ambitioni deducit scelerissima erit, ideocque vastabitur cum suis filiis, id est alias urbibus ei subiectis, Apoc. xviii, 2. Audi et B. Petrus Damiani, epist. 9 ad Nicolaum II Romanum Pontificem, que ab eo petit licentiam, ut, abdicato episcopatu Ostiensi et cardinalatu, licet sit sibi ad quietem et silentium monasterii redire: « Cur, inquit, ego non deseram pro cavendis tot animis vulneribus Romanum? Quantquam et ipsi corpori non sit prorsus innoxia, utpote ferax febris, nec vagarum. Unde et Tetrachion hoc olim protulisse me memini:

Roma vorax hominum, domi ardua eccl̄a virorum: Roma ferax febris, necis est uberrima frugum. Romana febris stabili sunt iure fideles: Quid semel invadit, vix a viveat recedunt. »

Secondo, Sanchez: Urbs, ait, vanitatis, id est hero et vanitatis dedita, fuit Tyrus, de qua cap. precedit Porro Tyrus, luxus et vanitatis totius

mundi fuit typus et imago, q. d. Totus mundus instar Tyri civitatis vanissima afferetur, et igne comburetur, sicutque ipsissima vanitas, et vacuitas tam cibum quam rerum omnium (1).

Tertio, idem Sanchez: Civitas, inquit, id est civitates omnes mundi, que videbantur esse munissima et futurae aeternae, in fini mundi atterentes et excedentes, tumque apparebant quod fuerint civitates vanitatis, omnesque carum opes, armes, munitiones, etc., fusae in crā vanitatem. Ita Solon legislator Atheniensium, teste Bercaaldo, lib. *De Terra motu*, dicens solebat, « civitatis non esse aliud quam habitacula miserorum, uno inserviant et infortuniorum, » in quibus abscondentes infinita crūnaria, dolores, fastidii, gemitus et planetus.

Quarto, plane et genuine, civitas vanitatis est ipse mundus, in quo, ut ait Ecclesiastes, cap. i, 2, est « vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Nihil enim in eo est stabile, nihil solidum, sed omnia fugacia sunt, flumet et pertransiunt. Unde Arabicus verbit, *directa est creatura, vel terra*. Vide S. Augustinum, lib. *De Civit. Dei*, initio, ubi duas constitutis civitates invicem inveniuntur oppositas, una deum, alteram diabolus; unam veritatis, alteram vanitatis.

Quinto, Sicut Deus et celum, in quo est vita aeterna, et veritas, est civitas veritatis: ita terra et omnia que in ea sunt, sunt vanitas. Porro sicut veritas multiplex est, ita et vanitas. **Primo**, et vanitas est veritas: ita vanitas est fallacia et falsitas. Verax est Deus, veraces Angeli et Beati, vera bona que in celis sunt: vani et fallaces sunt homines, falsa bona que in terris sunt. Sic dicitur *Ecclesi. xx*, 7: « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, » id est ad mendaciam. Unde ali vertunt, *non peraberis*. Sie Simon, *Aeneid. II*:

Non, si miserum fortuna Simonem
Fixit, vanum etiam mendacem imprava fingeat.

Vere Philosophus mundum definit dicens: « Quid est mundus? Est schola vanitatis, forum impostorum, scrinum dolorum. » Vis illustrè exemplum. Q. Cecilius I. Lucentii studio et liberalitate ampli dignitatem et patrimonium consecutus, cum præ se semper tulisset unum illum sibi fore heredem, moriens etiam annulos ei suos tradidisset, Pomponium Atticum testamento adoptavit, omniumque honorum reliquias heredem: sed fallacis et insidiosi cadaver populus Romanus cervicibus restè circumdatum per viam traxit. Itaque nefarius homo filium quidem et heredem habuit quem voluit: funus autem et exequias quales meruit, ait Valerius Maximus, lib. VII, cap. viii, et Cornelius Nepos in *Attici Vita*.

Secundo, veritas est in Deo, oculis et Beatis, quia

(1) Non certa quadam urbs hic intelligenda est, sed est urbis nomen collective capiendum, ut mox vers. 12. (Rosenmuller.)

habent esse plenum et solidum : vanitas est in terra ejusque bonis, quia essentiam habent tenuem et umbraticam. Deliciae tantum titillant gula ad momentum, non penetrant, non satiant. Honor non res solida, sed tantum estimatio et opinio hominum : aurum et argenum quid sunt, nisi terra rubra et alios? uniones quid sunt, nisi exreme concharum? nobilitas unde, nisi ex facie aliena avorum et precorum. Quid est terra tota, nisi centrum et punctum respectu celi? Audi Nazianzenum in carmine De Vita itineribus: « Pulchritudo, ait, brevis; grata fuligro similis; juvenis natus est aliud quam temporis fervor; canities, tristis vita occidit; gloria, aer; nobilitas, vetus sanguis; matrimonium, vinculum; liberorum copia, cure necessaria mater; orbita, morbus; forum, vitiorum schola; artes, abiectorum hominum angustus et alienus panis; omnia denique humana metus sunt, risus sunt, lanugo, umbra, ros, flatus, volatus, vapor, insomnium, fluctus, natis vestigium, aura. »

Caninus Rebilus unico tantum dicit fuit Roma Consul; quo enim die consulatum iniit, eodem et depositus est: ut postea quiescit facit quibus Consulibus Consul fuerit. Quare luctu in eum Cicero, lib. VII, epist. 39: « Vigilantem, inquit, haemus consulē, q̄ iū in toto consulatu somnum non vidi. »

Tertio, in Deo et vita eterna est veritas, id est constantia; hoc enim est *hebreorum enarratio etiamen*, in terra est vanitas, id est mutabilitas, et rerum omnium constans inconstans.

Sesostris, *Egyptiorum rex*, illustris admodum et felix, plurimas et maximas subi subjecit nationes. Atque ex eo successu in protaverat arrogantiā sublatas, currum sibi auresum, pellucidis pretiosissimis lapidis interstinctum, faciendum curavit. In quo consideris, quatuor ex devictis regibus currui, qui cum traherent, jugo illis impediti, junxit. Hoc vero, cum scepis fieret, et celebri quodam festo que die ex quatuor istis regibus unus, oculi conversis, confinxo retrosperceret, et rota voluntatem intueretur, Sesostrisque cum eius rei gratia tam frequenter oculos in rotam coniceret, percursetur; respondisse est fatur: « Cum stupore admiror rotam, cum eam instabiliter ferri, atque alter et alter volvi, et nō quidem sublimis demitementem, rursus autem demissa sublimantem conspicio. » Sesostris porro ubi dictum id intellexit, statut ne illi post hac curva traherent. Quam rei geste historiam cum Theodorus Mauricius Imperatoris legatus Chaganus Persarum regi olim narrasset, Barbari fastum sic contindit, ut viessindivis rerum humanaarum memor, cum populo Romano pacem fecerit. Ita Nicophorus, lib. XVIII *Ecclae Histor.*, cap. XXXIX.

Audi Boekum, *De Consolatione:*

Rara si constat sui forma mundo,
si tandem variat vice,

Credo fortunis hominum caducis,
Bonis credere fugacibus.
Constat eterna postulansque lege est,
Ut constet genitus nihil.

Quarto, in Deo et cœlis est veritas, id est certitas; in terris omnia sunt varia, id est caducia et momentanea. Ubi jam Ninive illa incluta? ubi Tyrus? ubi Babylon? ubi Roma orbis dominia? nimirum? *Roma Roma seputa jacet.* Miratus sum Romæ me nullum inventare vestigium palati Caesaris, Augusti, Tiberii, *nec* domum, nullum monumentum Scipionis, Fabiorum, Camillorum, immo nullum ex hisce aliquaque Gentilium familiis ne nomine tenus quidem superesse. Perit omnis eorum memoria: « Nunc Roma, Romanus querimus in media. » Verum in memoriam eternam erit justus: hinc Roma extant gloriae sepulcrum SS. Petri et Pauli in Vaticano; domus S. Ceciliae, S. Agnisi; martyrium S. Laurentii, S. Sebastiani, S. Susanna, ecclesiae Sanctorum plurimis et antiquissima. Porro id non tantum olim prisca familiis accepit, sed et in dies novis presentibusque Roma contigit. Vulgare est proverbiū: « Nulli tam mutabili quam aura et aula Romana. » Hoc oculi cernimus, hoc manus palpamus. De aura Galenus medicorum principes testis est, dum asserit sepe ut quotidio Romam: quatuor anni tempestates sensisse, scilicet mane auram vernam, meridiem astivam, vesperum autunmalum, noctu hæmatem. Hinc Roma habent caput est rursum et catarrhus. Qualis est aura, talis est aula. Ego Roma est rota fortuna, in qua nunc hi, nunc illi, vicissim ascendunt et descendunt. Jam quod in capite fit (nam « Roma caput mundi»), hoc et in reliquo corporis hujus politici membris, pars totius mundi provinciis et urbibus, ususvenire non est dubium. Annon ergo orbis hic totus est « civitas vanitatis? » Annus est globulus et sphæra volubilis in qua alia oritur, alia occidunt, voluntate omnia; summi descendunt, immo ascendunt, et ascendent mox descendiunt? Propter omnis hec mundi vanitas maxime apparet in ejus fine, et in die iudicii, quo omnia que in eo sunt igne conflagrabunt. Quotiesca S. Macarius eum sicut Numinis transiit, totus pannus et squamis, cum a Tribuno regionis audiret: « Beati vos qui mundum illudistis! » respondit: « Nos mundum illudimus, sed vos mundus illudit. » Testis est Palladius in *Laudata*, cap. XX.

Quinto, in Deo Deique fruitione est veritas, id est plenitudo entis, et possessionis honorum omnium. Ipsius enim nomen est: « Ego sum qui sum», *Exodi* m. 44. Vide Iob dicta. Ac proinde terra, hominum, et creatorum omnium nomen est: « Non sum», ut interrogari cum S. Joanne Baptista: « Tu quis es? » cum eo responderet dehinc: « Ego non sum; » hoc est vanitas. S. Tiburtius Martyr a Valeriano fratre, ejusque conjugi S. Cecilia, ad Christum conversus, cum ab Almachio Praefecto insanius argueretur, res-

pondit: « Utinam dignetur nos referre in numerum servorum suorum, qui respuerunt id quod videbatur esse et non est, et invenerunt illud quod videbatur non esse et est! » Equid, infert Almachius, videbatur esse quod non est? « Omnia, ait, illa quae in mundo sunt, que et cultores suos ad eternum exitium per brevis temporis letitiam docunt. » Quid vero, ait, est quod non videbatur? « Vita justis, respondit, est supplicium injustis, » ita habet *Vita S. Ceciliae*.

Quocirca prudenter B. Thomas Morus carceri nō inclusus ad Henricum VIII, Anglie rege, ita eos qui ad se consolandum venerant, alioquinneatur: « Mundus hic career est, ex quo omnes ad causam dicendam suis singulis diebus evocantur. Quod autem meus career aliorum principum carere sit minor, benefici loco habebo, cum e malis pluribus minimum sit eligendum. » Ita Sanderson, lib. 1 *de Schismate Anglicano*, et Stapletonus, in *Vita Mori*.

S. Elisabeth, Hungarie regis filia, audierat a Sophia parente maritum esse defunctum, et vizcerulam, dixit: « Si mortem frater meus oblitus, et inib⁹ quoque posthac mundo, ejusque vanitatis cuncta morietur mundus ipse. » Ita habet ejus Vita. Sapienter Poeta :

Esse, fuisse, fore, txa florida sunt sine flore :
Nam simil omne porit quod fuit, est et erit.
Quod fuit, est et erit, porit articulo hec horae.
Ergo quod prodest esse, fuisse, fore?

Experiensimini ergo, o fili Adae! ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium? Ceterum concide, hoc terre punctum despicere. O aterna veritas! funda cor nostrum in te, ut nulla nos moveat vanitas.

11. CLAM ERIT SUPER VINO IN PLATEIS. — *Si per vino*, id est super vini penuria. Ita S. Thomas, Lyranus et Vatablus. Patet ex dictis vros. 7.

13. IN MEDIO TERRE. — *in ipsa terra, in tota terra;* sic enim alibi sepe captur *medias* non geometricæ, sed vulgariter; ita enim vulgo dicimus. In medio mari, id est in ovo vasto mari; *secundu* , *in medio terra*, id est in Jerusalem, inquit Sancius; hic enim est in medio terra promissionis, *in medietate tunc habitat*. Nam justa Ierusalem, sepe in valle Josaphat, que uirum innotescit, dividit, sicut iudicium universale, ut *Exodus* iii, 2. Tertio, S. Thomas, *Forvius* et *Scipio* hoc connectunt cum *exequitatem*. Unde *Patibus* ita verit, *quoniam sit erit in medio terræ, in medio populorum, ac si quis olea restinas decutias, aut facias consummatam vindemiam racemationem.*

14. QUONODO SI PAUCE OLIVE, — *q. d.* In fine mundi, preserum tempore Antichristi, tam pauci erunt fides constantes in filio, quam paucæ olive remanent in olea post ejus excessiōnem, et quam pauci racemi remanent in vinea post vindemiam. At facias consummatam vindemiam racemationem.

Geonodo si pauce olive. — *q. d.* In fine mun-

vener ad judicandum, laudabunt Deum, eique exultantes quasi adiungent de mari hijs mundi, cum videbunt se juri illud, ejusque jactaciones, processus et pericula evasisse, atque ad portum salutis appulisse. Ita S. Hieronymus. Amant hoc mare voluptatū, in eoque quasi pisces meruntur. — *autem submerguntur; Sancti vero hos maris necessitatem, et ad portum eluctantur et ar-*

13. PROPTER HOC IN DOCTRINA GLORIFICARE DOMINUM. — *Pro in doctrinis, Septuaginta, Vatablus et Pagninus vertunt, in vallis; ali, in speiuncis, q. d. qui habitatis in vallis et in insulis mariis, glorificare Deum: quo moraliter significat eos qui depresso sunt, et humiliant se, exaltando esse, et in sua exaltatione exsultatores.*

Secondo, S. Hieronymus sic explicat: « Propterea qui nunc in S. Scripturis erudit estis, et seitis vobis tantum gaudium, tanquam premia reservari in doctrinis, » id est ob doctrinam hanc a Deo acceptam, « glorificate Deum. »

Tertio, optima et plenissima S. Thomas, Lyranus et Sanchez: *Monentur hic, inquit, viri Apostolicū ut glorificant Deum percurrendo or-*

(1) *Quidam si paucæ. » Vulgata paraphrasat egit hoc loco, « Propter verbum velio reddidit, » quod non obscuræ esset oratio. *Excusationem enim olives vocat Hebreus* miscas olivarum que, post excessione, quælibet orbem et circumiacente fil, remanent in extremis rami rororum; quemadmodum et *racionem* vocant racemos qui omnino inabscondit videntur in latitudine effinguntur. Fiet, inquit, *excusio generalis ac clementia universalis in Iudea;* et innumeris hominum multitudine interfluit; pavid autem nonnulli, qui remanserint, isti excudent et deracemantur: de quibus reliquis mox sep. vers. loquitur. Gerte in castigatione Iudea sic proscriptio sece res habuit. Præsserit in ea que per Romanos facta est. Meministris autem hic, lector, non tantum corporalis devastationis, sed illius spiritus quam fecit infidelitas ac peccatum. Ex Iudæis enim illa strage pani et reliquæ quædam salve factæ sunt: de quibus jam dixi esse apud hunc propheta frequentem sermonem, tunc esse dictum libri prophetarum argumentum et votum copium. Ut autem intelligemus de castigatione ultima Propheta loqui, atque Vrs. 14. « Hi levantis, etc., bliniunt de mari, id est ad occidente; ita enim si peregrinationem in eum vocat Scriptura, quidam inter Mitterrimam ad occidente ostendit. Peleponesus. At quando, queso, reliquæ Iudeorum ab occidente latenter Deum? Non de Assyria, non de Chalcedon, id est quid ad occidente? — Certe vastata Iudea, reliquæ eorum trans mare, id est orientalem, — Græciam, Italiam, Germaniam, Galliam atque Hispaniam translatæ sunt. — *Cum glorificatis, s. p. c.* Ad verbum redidi, *in magnificencia Iesou.* Hanc autem magnificenciam, quæ glorificationem dixerit possimus, Iesus, quando impetravit Romanum iugum Christi collab. aduersitatem: Tunc certe reliquæ Israhelitæ populi, apostolicisque viri, et quos ipsi primi converterant, letabuntur glorificando Iesum, et congratulaborunt glorie Christi: « Gentes, quas ad veritatem agnitionem veluxerant, ut pionerent manuariabant, et feliciter tibi in coce exultabant, quod subiecisti populus tuus, et gentes sub nobis ipsorum. Quid enim gaudium, huius pioniarum servorum Dei, cum hominum rerum dominus servos Christi effici vidissent? (Forvius.)*

bem, docendoque omnes gentes (etiam Indos in antris et speluncis habitantes) mysteria fidei, ac praesertim extrema bonorum gaudia et malorum supplicia, quae hic a Deo per Isaiam audiuerunt et dicuerunt. Apostoli enim et precones Dei debent esse sacerdos aeternitatis, et novissimum spiritus a terrore homines impellere ad coelestem vitam, instar Christi et S. Joannis Baptista, quorum conciones fuerunt de ventura ira, de ventilabro judicii et examinis divini, de igne inextinguibili, de regno celorum, ut patet *Matthaei* cap. II.

Pro iudicis hebreica est בְּנֵי־בָּאָרֶב beurim, id est in lumine vel in igne, q. d. Igne zeli vestri, et lumine predicationis vestrae illuminate totum orbem.

14. A FINIS TERRAE LAUDES AUDIVIMUS. — Exsultat Propheta, videaturque sibi Indorum, Sinarum, et extermorum orbis populorum per Apostolos conversorum, voces audire laudantium Christum Dominum. Unde Septuaginta pro *laudes vertunt, mercede*, scilicet facta in India et aliis gentibus, quibus ipsae conversae sunt. Rursum ingentia miracula fuerunt et sunt, tot tamque barbararum gentium conversiones et mutationes morum.

GLORIA JUSTI. — Explicat quemam sint haec *laudes*: dicitque eas esse quibus celebratur gloria justi, puta Christi redemptoris et justificatoris. Unde Vatablus haec technice accepit, quasi harum laudum canicun sit hoc: *Gloria sit ipsi justi, q. d. Glorietur Christus justus noster.*

SECRETUM MEUM MHI. — *Primo*, Vatablus et Paginus vertunt, *macies mhi est; illi, tales mhi est, q. d.* Macroso et contabesos ex intimo dolore dum video extrema mala peccatorum immovere, et tamen totum orbem in peccata prouere. Ita contigit Davidi, cum diceret *Psalm. cxviii*: « Vidi prevaricatores, et tabesebam. »

Secondo, hebreum יְהִי raz ex idiotismo et significatio Chaldaica significat *secretum meum mhi*, q. d. Cum in fine mundi tantum electorum in fide et sanctitate perseverantur gloriam, eos tamen fore tam paucos, atque ex adverso tanta damnacione tormenta, eos tamen esse tam multos propicio, ut ea et illos eloqui non possem, ne si eloquerer audientes crederebent: haec de causa illa secreto mecum rumino et meditor. Unde Chaldeus vertit: *Secretum premium iustorum monstratum est mhi, secreta vindicta impiorum revelata est mhi: va nis qui vim faciunt, quia vim patientur; et diripiunt, quia ecce diripiunt!* Et S. Hieronymus: *Nos v-s-um, ait, cuncta narrare quo curio, horret lingue facilius meis, vix dolore concluditur: va mhi, quantus ordo penitentiae ante oculos versatur mhi!* Haec et hebrei. Hic sensus est genuinus.

Tertio, S. Augustinus in *Psalm. vii*, et ex eo Leo Castros, hoc secretum accipiunt mysterium votacionis Gentium et reprobationis Iudeorum, cuius militiam et silentium non tam expositione quam admiratione commendat Apostolus, *Rom.*

cap. xi, cum alii: « O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei, » etc.

Unde Theodoreus, teste S. Hieronymo, veritatem Theodotionis, Additum aliqui, et meis.

Tropologice S. Bernardus, *serm. 22 in Cantico*, hunc adaptat sponsa que in secreto conscientie sponsum querit et inventit: « Thomas, ait, in latere, Joannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio celo, scilicet auctoritate gratiam sunt assecuti. Thomas in solido fidei, Joannes in late charitatis, Paulus in intima sapientiae, Petrus in luce veritatis, Magdalena in luto humiliatis. »

V. min. — Haec mihi, quia in fine mundi inundabit omnis prevaricatio, omne scelus; et ego eloqui non valeo horrenda supplicia eis a Deo decreta: hinc infime crucior.

15. FORMIDIO ET FOEVA, ET LAQUEO. — Haec symbola sunt, significante extrema mala peccatoribus in fine mundi imminentia, et extremes orationis angustias. Altitudi ad venationes in quibus avibus et feris proponitur *formido*, ut eum fugientes in foveam, et ex fovea emergere volentes in laqueum sibi tensum incident, *formido enim hic est papazianus*, sive terriculum, quod avibus et feris obicitur, ut in adversum partem impellerant, et in cassas paratos agantur. Sic Horatius de simulacro Priapi ait:

Deinde ergo furum, aviumque
Maxima formido.

Et Baruch, cap. vi, 69: « Sicut, inquit, in cuniculario formido (id est terriculum, v. puer stramineus) nihil custodit. »

Quocirca recte nota Sanchez *formidinem* haec vocari lineam, vel funem versicoloribus penitus intextum, qui certo loco a venatoriis positus terribil cervos pennarum agitatione, ut pavidi in adversum partem fugerent, ibique in venabula, vel foveas et retia sibi paratae incidenter: hoc est enim quod ait Seneca, lib. II *de Ira*, cap. ii: « Cum maximus fovearum greges linea pennis distincta conterreat, et in insidiis agat, ab ipsis effectu dicta est formido: » et S. Augustinus, lib. I *de Nuptiis et Concup.*: « Et cum vererentur infamiam falsam, verius incurvant, instar ferarum que circumdantur pennis, ut cogantur in retia: » et Arianus, lib. II *de Vita Epicteti*, cap. i, tali ideo nobis evenire quod cervis, qui, cum pennas fugunt, convertunt et recipiunt se in retia, permotus his que timenda erant, et forti animo toleranda. Ut et Seneca, lib. II *de Clementia*, ut doceat sic plerunque homines, dum non fortiter se opponunt minoribus, sed terga vertunt, in deteriora vita atque incommode majora incidere. Ita Delfrio, *adagio* 742. Sensus est, q. d. Sicut cervi et ferae omnimode obsidentur et arcta, tur ut capiantur: ita in extrema illa mundi clade. Deus tolliparit fossas et laqueos, ut impii evadere non possint, sed, si unum evadant, in aliis incident. In Hebreo *pulchra* est paronomasia: nam pre

« ro. Adine, fovea, et laqueo, » est פְּתַחְתָּן מִזְבֵּחַ, vaporath vapath. Unde Grecum πύρι.

16. QUA CATARACTAE DE EXCELSIS APERTAE SUNT. — Strabo, lib. V, cap. 17: « Cataractae, inquit, ead ad medium fere flumen petrosum quoddam supercilium, in superiori parte planum, ut fluvium recuperare possit; desimes vero in principio, ex quo aqua precipitat. » Sie in molendinis et fluminibus refincula aquarum, quibus soluis aqua in precessu cum impetu et fratre ruit, vocantur cataractae. Alludit ad diluvium Noe, in quo rupti omnes fontes abyssi magne, et cataractae celi aperte sunt, *Genes. vii, q. d.* Ea copia et fremit inundabant plage in orbe terrarum sub finem mundi, sua tempore Noe aque inundavunt, et quasi solitus ead cataractas proruerunt in terram; Deus enim, une ira et vindicta sua laxabit habens, et plus plegas, quae nimis elemosia sua et Sanctorum precibus quas cataractae conclusas inhibet et confinet, juxta illud *Psalm. x, 7*: « Pluet super peccatores laqueos: ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. »

Septuaginta pro *cataractis* vertunt, *fenebras*, q. d. Aperte quasi celli fenestras. Deus aspergit orbis peccata, ut ei vindicare, quae prius, quia non puniebat, videbatur velut clausis celis fenestris non videre, sed ignorare, inquit S. Hieronymus. Asperxit, inquam, et iratus misit ignem alias plagas per Angelos, *Apostol. vii, ix*, quibus terram illi percussit, ut hominibus terrae pavore et angore quasi ebris, illa morti et tremore videatur. Vide *Cosm. XXXIII*. Forte etiam, et venius, tunc tota terra tremet, et e centro convelleret, uti id ipsum in terra motu, qui fuit in passione Christi, contigisse docet Didymus, ut dixi *Job. ix, 6*. Tunc enim erit summa rerum omnium perturbatio, tuncque Deus extremam iram et horrorem infliget improbus; hecque significant sequentia, cum ait: « Confractio confringetur terra, confractio contererat, etc., agitatione agitabil terra sicul sicibus. »

20. ET AUERFUT QUASI TABERNACULUM UNIUS NOCTIS. — q. d. Sicut proficiunt per avia vel deserta loca, tabernacula que sensu defert, noctu signant, ut is percorrent; mane ea auferunt: ita et terra auferetur, non quondam substantiam, sed quoad incelas, et quoad speciem et figuram, et, ut ait S. Hieronymus, non terra, sed omnia terrena, puta omnis terrena mansio, conversatio, omnes terreni homines, et pristina vita, moresque et actus transibunt (1).

(1) « Auferetur, et amovebitur. De habitatoribus et de ortu Iudeorum intellige. Comparatio autem per nocturnam rationem non solum faciliter seu celeritatem in re, verum etiam rationem doloris sensum in auferente et dirigente seu in captivitatem ducente, quasi rem consuetam, et quae sic fieri expectare videbatur, peragat. Gravibus enim, et quibus, tector, vide verus tam antithesis. Tamquam res levis et parvi momenti aut ponderis auferetur;

21. VISITABIT DOMINUS SUPER MILITIAM COELI IN EXCELSO. — Primo, multi; celi in Scriptura significat solem, lunam et stellas, que aquine compito et ordine pulchro, quasi instructa acie incedunt, ac Deo quasi milites deserviunt. Ita accepit S. Hieronymus hic: « Hic, ait, stellas quasi regnantes Deus visitabit, et ferre ac cauteris inuret, ut fiat celum novum et terra nova; » « stelle enim, ut ait Job cap. xxv, 5, non sunt mundi in prospectu ejus, » maxime, cum iam idolatria, alisque sceleribus, culte aut pollute sunt; has ergo stellas Deus visitabit, id est obscurabit, imo celum deturabit, *Math. xiv, 23*.

Forte etiam S. Hieronymus loquitur ex sententi Origenis, uti solet, qui putabat stellas esse animatas, animasque omnes simul esse creatas ante corpus, et ob peccata que tum admiserunt, quasdam astris alligatas esse, quasdam in corpora humana detractas, et quotidie detracti: qui exploratus est error.

Secundo et genuine, hic *militia celi* vocatur exercitus Angelorum, id est demonum, qui olim celo dejezi, jam in aere hoc versantur, et homines divantur, ac in fine mundi a Deo visitabuntur, id est punientur et condemnabuntur; licet enim etiam nunc damnati sint, tamen tune publica sententia coram toto orbe damnabuntur, atque omni libertate, qua in aere hoc versantur, ac domino, quod in peccatores hic usurpat, spoliabuntur, atque in carcere gehennae, in eternum conclusas inhibent et comburendi relegabuntur; que ingens erit pena. Ita de causa Scriptura ita loquitur, quasi tum primum damnandi sint demones, scilicet ex sensu *vici* jam dixi.

Tertia, Forerius: *Militia celi*, ait, sunt ministri templi, id est sacerdotibus, qui, sicut Angeli in celo, ita ipsi in templo Deo semper assistunt et ministrant; quibus quasi colum terra, et quasi Angeli hominibus, laicus dignitate prestant, pariterque sanctitate probentur debent: quod si non faciant, gravitor pre laicos a Deo visitabuntur et crucifientur. Nam ingredi in militiam phasi Scriptura significat fungi ministerio Ecclesiastico, ut dixi *Num. iv, 3 et 30*. Sed hoc licet Forerio videatur maxime litterale, mihi tamen videtur hoc loco mysticum.

ET SUPER REGES. — Reges non eximet a iudicio et ira Dei potenti aut majestas: « Quia potenter potenter tormenta patientur. »

22. ET CONGREGABENTUR. — q. d. Reges aequae ac

gravatae autem transgressione seu defectio; gravitas enim et pondus peccati eam levem et transportationem appetat redditerat. In his quoque viis gravabatur et cadet, et altera similitudo latet; facile enim comparatur humanus plus sequo onus, quae sub onere labuntur. Tanta, inquit, fuit terra iniquitas et noxa, ut non valens pondus sustinere, collapsit sit. Non adiectum ut resurgat. « Non iterum surget, stabit, consistet. De civitate Ierusalem et iterum sedificandis, et Iudea ad summum splendorum et dignitatem non ultra restauranda sub Iudeis principibus intelligere oportet, velint nolint Rabbini. (Forerius)

demones, cum aliis impis et plebeis colligati quasi in fasciculos, projiciuntur in ignem gehenna, sicut in ignem proicimus fascem lignorum majorum et minorum. Haymo putat fasciculos hosce faciendo varios, iuxta varia sceleris: «Congregabuntur, inquit, congregatione unius fascis, ut qui pares sunt in culpis, damnatur pariter et in peccatis: avari cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis.» Vide S. Gregorium, lib. IX Moral. cap. XXXIX.

Et post multos dies visitabantur (1). — Gigenes sic exponit: taumati claudentur quidem carcere gehennae; sed non erit perpetuus cancer, quia, cum ibi fuerint per multos dies, id est, per centum annorum curriculum a Deo definitum, visitabantur ut liberarentur. Ita voluit Satana per eum tollere fidem et memoriam eternitatis pacis, quem maxime colibet homines a peccato. Unde S. Gregorius, lib. XXXIV Moral. XVI, explicans illud Job. XXXI: «Adestibat abyssum quasi senescens, id est, inquit, astemari facet ab hominibus.» Verum hic est error; nam ignis in Scriptura vocatur eternus et inextinguibilis. Vide S. Augustinus, lib. XI De Cœitate, cap. XXII, et Can. XIII, initio libri.

Secundo, Haymo: Post multos, inquit, dies, id est annos, visitabantur, ut scilicet resurgent, et in corpore ac anima reuinientur.

Tertio, Lyranus, inquit, a multis diebus visitabantur; siue explicat, q. d. In iudicio et gehenna peccata a multis diebus et olim admisso punientur.

Quarto, et gemine, a post multos dies, id est post multa secula visitabantur, id est punientur, q. d. Quamvis multis diebus et annis sint in gehenna, tamen nunquam penae eorum finientur; sed

(1) Desumpta est metaphora a captiuis hæli factis, ant alii criminis gravioris consubribus, qui gregatio vinclis, manus pedesque ligati, traducti in carcere et artus mandantibus custodiuntur. De verborum יְמִינָה וְיְמִינָה, post multas dies visitabantur, et sensu, interpres in diversis verbis abeunt. Cum enim verbum נַעֲמֵב ambiguum sit, atque tam in bonum (ut supra xxii, 17), quam in malum partem referatur; sicut qui his verbis hoc dici existimant, daemons istos et reges terrestres in carcere detinendis post longi temporis spatium exsolvendo esse penit, conferuntque tamquam locum huius parallelorum. Apocal. XXI, 1 et seqq., de Satana ligando et conjicendo in carcere, et post millia annos per breve tempus rursus solvendo, ut deinceps peccata referunt sibi destinata. Quod tamen potius haustum est ex Ezech. xxxviii, 8, ubi Gog dicunt post longum tempus visitandum, et cum ingredi exercitus terram Iudeam invaserit, esse. Hoc vero loco, cum proxime (vers. 29) Iuda regnatur dicatur, verius נַעֲמֵב hand dubie de nomen est intelligendum, ut infra xxix, 2. Sensu etiæ segerantes illis, quos divina justitia in carcere conseruerit, post multos etiam dies fore torquentes, id est nonquam futurum esse poterunt terminatum. Ita Aben-Ezra: *Sensus est, maledictus ha-protegundus esse*, dum ipsi inclusi carcere ibi *genito* essent detinimenti. Alii hoc indicare volunt, postquam per longum tempus in carcere subteraneo inclusi fuerint, ultimo supplicio affliendi esse. (Rossmüller.)

post quatoslibet dies et annos erit jugis incunctio penarum; et enim visitabantur, significat actum continuatum et perpetuatum. Significatur ergo hic æternitas penarum. Ita S. Hieronymus, Adamus et Suarez loqui mox citando. Unde Septuaginta vertunt: *Per multas generationes visitatio erit eorum*, et ita verbi potest ex Hebreo. Sie ex adverso salus eterna justorum significatur, cum dicitur cap. XXV, 9: «Ecce Deus noster iste, etc., et salvabit nos.»

Quinto, noster Turrianus, libro *De Eucharistia*, cap. XXXI, et Alcazar in Apoc. XX, 1, nota, 4, per hanc visitationem futuram post multos annos, intelligent solutionem Satana ligati a Christo, futuram post milli annos; per militiam enim coll et per reges terra intelliguntur demones, quos Paulus vocat mundi rectores. Censem enim Alcazar, responderem cap. XVII, XVIII, XIX et XX Apocalypsi, nimirum exsidiun Tyri, quod describit Isaias, cap. XXIII, esse Roem ethnie, sive Gentilium exsidiun, quod Joannes, Apoc. XVII et XVIII, sub nomine Babylonis enarrat. Cap. XXIV, Isaiam describere reprobationem Iudeorum, et exilium Hierosolymæ per Titum, de quo egit Joannes in Apocalypsi, a capite sexto usque ad duodecimum, in septem sigilli libri signati. Tunc ergo a Christo ligatus est Satanus per millia annos, usque ad tempora Antichristi, quando solvetur ad modicum tempus, ut ai Joannes, Apoc. XX. Hinc tria sequentia Isaiæ capitula, scilicet XXV, XXVI et XXVII, impenduntur in gratias beo agendis, quod Romanum ethnicam deuastari, eamque in novam Sionem, id est Ecclesiam Christianam convertiri; ejusque obdientiam Leviathan, sive bestiam maris, hoc est Romanum imperium Ethnicum, subjecerit, perinde ac Apoc. XIX, costites etiæ canem causam ingemintem: Alleluia. Atque hoc esse arcuum, de quo Isaias citat ap. XIV, 16: «Secretum meum mihi, secreta meum mihi.» Hinc cap. XXVI, de ea canit Isaias: «Urbs fortitudinis nostre Sion, etc. Aperite portas, et ingrediatur gens iusta. Vetus error abiit, quia incurvavit habitantes in excelso, » hebreo נְבָרֶךְ מְלֹא מִןְגָּדָל, in Roma. Roma enim hebraice a capite XXVI, id est a celstitudine, dicuntur. Verum hoc mystica sunt et ingeniose potius applicationes, quam genuines explicationes sacrae Scripturae, ut patet ex diebus, et patet et dicendi in Apocalypsi.

Huc referri potest expositio S. Thome, III part. Ques. LII, art. 6, ad 1, que talis est: «Christo, inquit, descendente ad inferos, omnes qui erant in quacumque parte inferni sunt aliquatenus visitati; sed quidam ad suam consolacionem et liberalitionem; quidam autem ad suam confutacionem et confessionem, sicut damnati. Unde ibidem sudicuntur: Et erubescet luna, et confundetur sol.» Sit etiam explicit S. Hieronymus. Pergit S. Thomas: «Potest etiam hoc referri ad visitationem qua visitabantur in die iudicij, non ut liberarentur, sed

ut amplius condemnetur, secundum Sophon. I: Visitabo super viros defixos in fratribus suis. » Ubi addit Suarez: «Quia, inquit, in die iudicij Christus quasi de novo damnales condemnabitur.

Mystice, S. Cyriacus hanc visitationem explicat de eversione idolatriæ, et potestate demonibus ablata per Christum; ipsi enim eos sua vi repressit, et quasi in custodia conclusit.

Vera, 23. Et erubescet luna. — Primo, Chaldeus verit, cultores solis et luna erubescunt in die iudicij coram Deo, et iudice Christo.

Secondo, luna et sol significant idolum solis et luna; idolum vero significat demonomi idolum inhabitantem, inquit Adamus, q. d. Cum viderint demones, qui iam pro diis coluntur in terra, Christum, devita morte, simplieriter et absolute regnare, tunc confundentur.

Tertio, alii, q. d. Sol et luna erubescunt, cum videbunt tantam gloriam et lumen Beatorum, quia eius respectu sunum lumen exire videbitur (1).

Quarto, et gemine, q. d. La luna et sol suspicunt et erubescunt, cum viderint tantam reproborum damnationem et penam, atque tandem Christi judicis et Beatorum majestatem in

(1) «Et erubescet luna.» Hanc luna erubescerent et solis confusione intellige ab excellente gloriam, splendoris et majestatis regnum Christi; quia significant occidentalem luminarym celestem splendorum peccatorum. Christi, operante deinde splendente sole lumen stellarum cœlestium. Hunc itaque defecutum asternit horribile erubescere et accessionem cœlestium vocavit. His habebantur Evangelii gloriam regum regi Dei, quam Apostolus saepe commemorat, quadruplicem splendorem quam facit Mosis, quodcumque tanta sit Domini luce gloria ut apostoli ejus gloriam velut specula excipiant, ob ingrediuntur, et efficiant gloriam illam in claritudine et post transformacionem, essentiae luciferas, veluti soles, in orbe. Dispar profecto omnis alia claritas, canis alia maiestas, et si cum maiestate et glori illius confederatur; quia «Si cum maiestate et glori illius confederatur; quia» si enim esset, manifestatus est in caro, justificatus est in spiritu, apparuit angelus, predicatorus est genitrix, creditus est mundo, assumptus est in gloriam. Vobis ergo Propheta nullam alteram rei gloriam huc esse comparandam significare, elegansissime et confusione tunc solis significavit, quod magis luminarys esset Christus Dominus luminarys illis magnis. (Forerius.)

Hic veritas, et pudore sufficiet luna, ac pudore sol, inquit Rossmüller, qui et ipsa hunc sensum propont, interpretum plures ideas indicari volunt, quod Joel, in 4ta n. 31 dicit, fore ut Deo iudice orbis terrarum adventaria, et sol in tenebris, et luna in sanguinem converatur, et quod Joannes, Apocal. VI, 13, annuntiatus est (C. Matt. XXV, 29). Sed cum ratio cur cœlestis illa lumina prius sunt sanguinolenta, statim addatur haec, quod regnum expresserit luna, in monte Sion et Hierosolyma; mons votis violator hinc esse, instauratum Hierosolymam eo splendore collustratum in qui solis et luna longe supererit. Pertinet hinc quod infra XX, 19, de nova Hierosolyma dicitur: Non erit tibi amplius sol in lucem ait, et ad splendorem hunc non lucet tibi, sed tibi tibi erit in lucem perpetuam, et Deus tuus tibi erit conseruatio.

consensu senum, id est Patriarcharum et Apostolorum, q. d. Ille omnem hominum et creaturarum captum et analogiam excedent.

Erubescet ergo luna, id est, ut ait Joel, et ex eo S. Petrus, Actor. cap. II: Luna converteretur in sanguinem, id est erubescet instar sanguinis, et, ut ait Christus: «Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum.» Causam ruboris et confusionis dicit S. Hieronymus: «Erubescet, ait, luna, et confundetur sol, cernens homines qui suo fruebantur lumine, nihil dignum Dei bonitate fecisse, quia solem suum ori fae super bonos et malos.»

Erubescunt ergo astra, quod luxerint homini impio, qui haec luce abusus est ad multa et nefanda sceleria perpetranda, quibus terram, aerem et celum inficit et contaminavit. Si sol, quomodo ergo erubescet et confundetur ipse impius? Ita S. Cesarius frater S. Gregorii Nazianzeni, Dialog. III, causam cum lumen nunc rubescat, nunc palebat, dat cædes, veneficia, aliquæ scelera, quæ noctu ad ejus lucem fluit. Idecirco, inquit, luna pro dolore astut, exhorret, abit sine numero induens, fratris exempli (fratrem lumen vocat solem, qui in passione Christi Judæis Christi didicunt, radios suas subtraxit), splendorem suum indigne regi dedicator, confusus velut ex aliqua specie per ipsam immutationem sui clamans, et caligine puniens: atque coercens homicidias ab impio facinore.» Ille si litteraturum et sonant accipias, Platonis errare ollent, qui censit solem, lumen et sidera esse animalia; si nysius et symbolicæ, ut Isaias hic, vera sunt.

«Pro Septuaginta vertunt, liquefieri later, et osculari manus. Hebrei enim labet, vel labet, et latet. Et lumen significant: נְבָרֶךְ channa vero, id est sol, si alio puncto legas כְּכָל choma, significat matrem. Rursum pro תְּמִימָה chepera, id est ardor, legerunt תְּמִימָה haphera, id est frangere, dilacerare, cadet. Sensus est, q. d. In excido urbis Hierosolymæ, vel podus totius orbis, per ignem conflagrationem liqueficiunt omnes lateres, et corruunt omnes muri. In editione vero Septuaginta Complantes aliquaque nomi nullis, additur pariter id quod Noster vertit: «Et erubescet luna, et confundetur sol.» Verum haec non legitur in editione Septuaginta. Romana, nec ap. S. Cyrilum, et apud Procopium sunt addita marginum quantum ex alia editione; et S. Hieronymus testatur pro his Septuaginta vertisse, liquefieri later, et cadet murus. Non enim videtur credibile Septuaginta eodem loco eamdem vocem dupliciter, aliter sciens et aliter vertisse.

Cum regnauerit dominus, — cum regnare incipi in pale Josephi juxta montem Sion, iudicando et damnando improbos, Sanctos vero glorificando.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sicut cap. xi, primi adventus Christi beneficia canticis clausit, ita hic secundi adventus munera hymno charisticis concludit. Est ergo hic laus Dei glorificatoris, quam assumit Isaías in persona salvandorum per Christi passionem, qui pauci in tanto commandorum numero mire exceduntur, Deoque et sibi gratulabatur. Illos laudes et jubilos Beatorum sepe imitatur S. Joannes in Apocal. Ita S. Hieronymus, et pater ex connexione cum cap. precedens. Primo ergo Beati hic gratias agunt Deo, quod hostios eorum impensis et peribus depresso manuque vestitione, ipsi aut portua salutis pervenerunt. Secundo, vers. 6, per convivium meditatorum et vindictarum, atque per vinculi colligati dissolucionem, Sanctorum hoc tempore delicias deserbit. Tertio, vers. 10, Moab, id est, reprobus, plauso ire Dei triturando aliquae calcando prementiat (1).

1. Domine, Deus meus es tu, exaltabo te, et confitebor nomini tuo: quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. 2. Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: ut non sit civitas, et in sempernum non adficietur. 3. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te. 4. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo ego in tribulatione sua: spes a turbine, umbraculum ab astu, spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. 5. Sicut aestus in siti, tumulum alienorum humiliabis: et quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies. 6. Et faciet Dominus exercitum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vendimiae, pinguium medullatorum, vendimiae defecatae. 7. Et precipitatibit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, et telam quam ordinis est super omnes nationes. 8. Praecipitatibit mortem in sempernum: et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra: quia Dominus locutus est. 9. Et dicet in die iusta: Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, et salvabit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, et latetabimus in salutari ejus. 10. Quia requiescerat manus Domini in monte isto: et tritubabitur Moab sub eo, sicuti teruntur palea in plastro. 11. Et extendet manus sua sub eo, sicut extendit natans ad natandum: et humiliabit gloriam ejus cum allisione manuum ejus. 12. Et monumenta sublimum murorum tuorum concident, et humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulverem.

1. FECISTI (id est certo facies, ac in tua presencia et decreto jam fecisti) COGITATIONES ANTIQUAS FIDELES (q. d. Quae ab eterno cogitasti et

(1) Capita xxiv, xxv, xxxi, xxxv, artissime inter se conjungi, unquam et continuo prophetiam complecti supra (in prima annotatione ad caput precedens) observavimus. Incepit istud vaticinum urbis diruta descriptione, cuius clavis paucissimi incola evadunt, Deinceps in Sion regnantes glorificant (cap. xxiv). Propter istam liberationem Prophetam abruptum filium propheticarum nationis, et Dei laudationes aggreditur; nam ex tunc temporis Jerusalem erit locus ubi omnes nationes, hostibus Dei destructis, congregabuntur (cap. xxv). Ipse populus liberatus Deo gratias persolvit (xxvi); nam iis diebus, caet magna certezza, et Israeli, longissimum ponis afflito vita restituentur (xxvii). Porro haec prophetia in sensu litterali proximeri referri potest ad destructionem Babylonis ejusque regionis (xxv, 1, 3); ad devastationem Babylonis ejusque imperii a Persis (xxv, 16, 51); ad Ju-

decrevit, queque per sanctos Patriarchas et Prophetas olim mutatus es, et promisiisti de orbis et impiorum exitio, deque plorium gloria, illa fidei

deorum redditum post Babylonis casum (xxv, 2, 8; xxxi, 1, 12, 13); rerumque Iudaicarum plane reprobarentia statum (xxxv, 12-16). Sed cum iste ex anno Mose, adeoque ultima etatis typi erant, recte interpretes haec remota tempora in interiori littere corisco inclusa viderunt. Hic autem observandum est Prophetam, quae pertinet ad futuram Jerusalem terrestris, quam praesentia intercessione videbatur, aliquando relinquere, ut ad ultima tempora avolat; ita ut de R. I. sola typice, sed ad litterarum loquatur, et tunc terrestris Jerusalem eventus postponatur, dum res Jerusalem spiritualis, id est Ecclesia, primus locum obtineat; v. g. talia sunt quae de religione quam omnino omnes homines per totam terram amplectentur (xxv, 6, 7); de fine mundi (xxv, 4, 19); de resurrectione (xxv, 14, 19); de iudicio ultimo (xxv, 21, 22); de Ecclesiis transformatione in celesti Jerusalem (xxv, 23). Sic et ipse Christus prophetie

iter adimpleret, id est adimpleret. Ut le optans id fieri subdit), AMEN, — id est fiat, nti vertunt Septuaginta:

Secundo, Vatablus et Sanchez hebreum זכְרָה אַמֵּן, vertunt, fecisti cogitationes antiquas, que sunt fidelitas fidelitatis, id est fidelissimes et firmissime. Mirum est quod S. Thomas hic in finis capituli exponat amorem, quasi sit vox Graeca confusa ex a prophetico, et auctoritate, id est luna, q. d. Sine luna, hoc est sine defectu, potu solidum et stabile. Constat enim amorem Hebreum esse, et hebreum, non Grecum habere etymon.

2. QUA POSUIT CIVITATEM IN TUMULUM. — Civitatem vocat orbem terrarum, qui majori sui parte est civitas impiorum; hinc gratias agit Deo de illa exsita, et in tumulum, » id est in aercum lapidum, redacta. Eamdem vocat dorum (Hebrei זכְרָה אַרְנוֹן, id est palatum, nota superbas dominos potentum et divitum in orbe) alienorum, » id est impiorum, ut verum Septuaginta; impiorum enim, cum naturaliter per regenerationem in baptismis, aut per Sacramentum punitissima facti fuerint filii Dei, ipsi tamen sua prava voluntate ad idola aut vita, quasi ad deos suos degenerarunt et alienarunt se (1).

3. SOPRA HOC LAUDABIT TE POPULUS FORTIS, — sanctorum scilicet et electorum, qui fortiter se suscepit cupiditates, mundi illecebros et demonum tentationes superarunt. Ita Lyrana. Unde Septuaginta pro populus fortis, vertunt mendicos et iniquitatem sustinentes: hi enim fortis mendicantes.

Jerusalem per Romanos excedit, ottimi exitus mundi dimensionem annexuit (Matth. xix). (Ex Alioth.) Hoc adhuc notandum, ait Bertherus: Cum aliqua prophetia duos praebat sensus litterales, secundum et sublimius sensus ex amplitudine et vi verborum quae in pluribus versibus disseminantur, agnoscamur, dum et contra in aliis versibus sunt quedam imagines ipsius terminis circumscriptae, quae ad primum et minus dignum sensum pertinent, et amplificatione opus habent ut sublimiori congruant, sicut et priors descriptions contrahenduntur ut proximiori sensu convenient. Vide quo duximus de duabus sensibus. Utterius non ubique, sed in aliis mundi laudantibus Deum. Cumque pulsaremus, audivit quispiam intus, et dixit: Quid vulnus? At duxit meus: Ingredi volumus. Respondit ille: Non huc ingredierit quispiam in negligencia degens. Sed si intrare vultis, abiuite, certate, nihil remittentes vanitates seculi. *

Secundo, Vatablus verit, civitas gentium violentiarum et tyrannicarum (hac enim hebreo vocantur זכְרָה arisim, vers. 4 et 5, ubi pariter Noster robustos vel fortis verit, ut ibi patebit) timebit te, q. d. Civitas impiorum qui pios oppresserunt, de qua jam dixi, videns tantum sui clamorem, serviliter timebit carnificem: hic sensus magis congruit Hebreo arisim (2).

(2) Quis sit populus ille fortis? Foreris putat de civitate fidelium esse sermonem tam ex Iudeis quam ex genitibus collecta, qui ad fidem Abramam pertinet, qui amplexati sunt semen Abrahami Christum, inserti in bonam radicem ex misericordia, qui cum esset a non populus non gens, gens nulla, ut vocat Moses, cum essent a parentes, deities, clandi, et ad nuptias Filii Dei vocati sunt, et civitate donati, ut essent jam a non hostiles et adversarii, sed ciuios sanctorum et domestici Dei. Isti ergo cum illos qui non occiderunt negre scandalizati sunt Iudeis, quibus non fuit Christus in maiestate, sed in resurrectionem, qui non fuerunt rebelleri: cum, laudantur, ho-

tem, injurias et calumnias generose tolerant. Verunt ergo ipsi, propter hoc benedicti tibi populus mendicus, et civitas hominum iniqualitatem sustinentium benedicet tibi; quia, ut sequitur, factus est fortitudo pauperum, q. d. Pauperes hi luna suam fortitudinem non sicut, sed tripli, tueque gratis viribus acceptam ferent: agnoscunt enim natura sua infirmitatem, sequi ex se esse inbecilles, sed fortes ex Deo. Hoc ergo est fortitudo do Christiana. Quia adversis non succumbit, sed instar palme magis se erigit. Sicut calix aqua, ignis flabello, ferrum cote magis acutum et accendit: ita fortitudo et patientia Sanctorum afflictionibus et persecutionibus increvit, magisque inflammatur, nimirum « virescunt vulnera virtus, » et, ut aiebat Cato:

Serpens, sis, ardor, arena
Dulcia virtuti: gaudet patientia doris.

CIVITAS GENTIUM ROBUSTARUM (hoc est Ecclesia ex validis gentibus congregata) TIMEBIT TE, — reverebitur te, ut filii observant et reverentur parentes. Ita Septuaginta. Cœlum ergo et celestis Jerusalem est civitas fortium, quorum typus fuerunt fortis athlete Davidis, II Reg. xxii, 8. Audi haec de re illustrum visionem quam narrat Joannes Moschus in *Prato spirituali*, cap. x: « Narravit nobis Abbas Athanasius de se: Venit, inquit, mihi aliquando cogitatio dicens: Quid putas erit certantibus, et non certantibus? Et cum factus esset in extasi, venit ad me quadam dicens mihi: Sequerim me. Adduxit me in quemdam locum plenum luminis et glorie, statuque me iuxta unam januam, cujus species enarrari non potest. Audiebam autem interius quas multitudinem innumerabilem laudantibus Deum. Cumque pulsaremus, audivit quispiam intus, et dixit: Quid vulnus? At duxit meus: Ingredi volumus. Respondit ille: Non huc ingredierit quispiam in negligencia degens. Sed si intrare vultis, abiuite, certate, nihil remittentes vanitates seculi. »

Secundo, Vatablus verit, civitas gentium violentiarum et tyrannicarum (hac enim hebreo vocantur זכְרָה arisim, vers. 4 et 5, ubi pariter Noster robustos vel fortis verit, ut ibi patebit) timebit te, q. d. Civitas impiorum qui pios oppresserunt, de qua jam dixi, videns tantum sui clamorem, serviliter timebit carnificem: hic sensus magis congruit Hebreo arisim (2).

(1) Nomine זכְרָה non certa quedam urbs, ut Samaria, Ninive, Babylon indicatur, sed intelligit vates urbem unquamque munitam, Hebreis (nos addemus et Christianis) adversariam, ut supra xxiv, 10-12. Recit Grecus Alexandrinus, οὐτις πόλις πολλακίς γένεται, Chaldaeus redisse urbes munitas in aercos. (Rosenmüller.)

4. SPIES A TURBINE, UMBRACULUM AB ASTU, — q. d.
Dens Sanctis in omni turbine, id est persecutione
et astu, id est tentatione, fuit protector instar um-
braculi, in quo sperarunt, et ad quod convege-
runt.

SPIRITUS ENIM ROBUSTORUM (hebraice *aritism*, id
est violentorum tyrannorum) QUASI TURBO. — Est
hic triple sensus: *primus*, ut explicit hic Pro-
pheta quantus fuerit impiorum turbo et astus in
pios, q. d. Vis et furor, quem violenti homines et
demones fragilibus fidibus et sanctis intulerunt,
et tempore Antichristi (de eo enim agit) inferent,
fuit critique validus et impetuoso quasi turbo,
qui etiam parietem impellit et deject, q. d. Ergo
merito dixi, quod tu solus fueris eius fortitudine,
qua inter medos hostium assulisti, quasi inter
turbines et fluctus steterunt immobiles quasi ru-
pes et saxa. Item eorum furor fuit sicut « astus in situ », id est sicut astus qui mire affligit silum-
dos. Quia tu, o Domine! merito « tumulum »
horum et alienorum humiliabis? Ita hec connecten-
t et dispungunt Lyrans, Vatibus et Forrius.

Secundus sensus est, ut hec non ad impios, sed
ad Christum perirent, quia explicit Prophetam
quatus sit futurus turbus et astus, id est furor,
Christi in impiis: repurgandum enim est per zeug-
ma verbum *hantibus*, quod sequitur, q. d. Tu,
Domine, altos et superbos spiritus arrogantium
et tyrannorum humiliabis, sicut turbo vobis
qui parietem impellit et deject, et rursum « hu-
militum », id est vim et potentiam, eorum humili-
abis, sicut astus nimis confusa solidum homines
in ardo et sitiuit.

Tertio, plissime versio nostra juxta editionem
Romanam, et Chaldeorum hec ita dispungunt, ut
prior pars perirent ad impios, juxta sensum pri-
mo loco dictum; posterior vero pars pertinet ad
Christum eorum iudicem et vindicem, scilicet que
ait: « Sicut astus in situ tumulum alienorum hu-
miliabis. » Ibi enim est dispangit, ibique neipit
vers. 3, q. d. Quia spiritus robustorum, id est
violentorum et impiorum, quasi turbo grossat-
sunt in pios, hinc tu, o Christe iudex! sicut astus in
situ, id est sicut astus maximus, qualis est in Ioco
arido et sitiulo (ubi nulla est umbra que res-
tum temperat, aut aqua que restum refrigerat),
miris viatores sudantes et sibiuros affligit:
ita et tu in dii judicii valde affliges alienos, id est
impios, qui se a te alienarunt, ob eorum tuos quibus
fideles tuos vexarunt, eosque calore et igne
eterni exores, ibique ariditatem et sitiulatorem
conficies, ut cum dividere epulon, et canit acum

norabunt et perpetuo colet Dominum. » Ati. xvi, in-
ter quo Calmetus, Berthier, Allou et Rosemuller,
existimat liberationem et salutem quam Deus populo
suo ad extremas angustias relata presisterit, et conciliare
reverendum et honorem gentium poterit et fer-
ocium; quin immo ipsorum uocis illarum gentium, que
Hebreis et postea Christianis adversata fuerant et in eos
afflicteraverunt per ipsum, et tyrannidem exercerant

qua linguam refrigerent, et ne vel guttam impa-
trabunt (1).

5. ET QUASI CALORE SUB NUBE TORRENTE PROPAGA-
MEN FORTIS (hebraice *artism*, id est violentorum,
ut supra) MARCESCERE FACIES. — Paginus verit,
sicut astus sub umbra nubis propago fortis kam-
biabitur, q. d. Sicut frangitur astus superveniente
nube: ita propago impiorum frangetur et debili-
bitur a Deo vindice. Verum melius verit Noster.
Pro ejus expositione, nota *astus* qui ex densis
nubibus provenit esse vehementissimum: solares
enim radii angusti nubium constricti et condensati
validus agunt, feriuntque homines, agros et
vineas. Symbolice, hic astus nubis notat senten-
tiam Christi iudicis in nube residentis, qua impios
cruciebat utequit diebus: « Ite, maledicti, in ignem
eternum. » Rursum pro « propaginem » he-
braice est *צְבָא צָמֵר*, id est putatio, proveniens
vitium, puta uera que putantur, et vina que ex
uera patatis proveniunt, per quae synecdoche
omnes impiorum deliciae et voluptates significan-
tur: voluptuari enim maxime gaudent via et
symposis. Sensus ergo est, q. d. Sicut nubes es-
tunt torre terram et vineas, ita Christus in dia-
judicii perdet et exiret omnes impiorum deliciae,
quibus se oblectabunt.

Quicquid apte et pie notat Sanchez illustris es-
tus, id est tribulationis, iustorum et injutorum,
discrimini. « Estuari, inquit, justi, iungit vobis et
urientibus impiis: sed astus ille brevis est, et
temperatus a Deo, qui eis est umbraeum ab
aste, id est stabiles opposita a tyrannorum ardore.
Estuani impiis, sed astu ad dolorem atque ardorem
gravi, et ad duratorem aeterno: immensus
est Dei quasi nubes ardens et torrens, que
co-
eterum flammis crucit; et marcescere faciat pro-
paginem, id est, omnes sunerit, vite voluptate-

6. ET FACIT DOMINUS, etc., IN MONTE HOC CONVI-
VUM PINGUE, CONVIVUM VINDEX. — Opponit
conviuum hoc vindemiam sanctorum, propagin, id est
vino et delicio, impiorum marcescentibus
et extenuatis, de quo versus precedit. Nota, quod sit,
« in monte hoc », erat tunc Hierosolyma Iacob, et
digito demonstrabat montem Sion, aut ei vicinum
montem Olivarium. Nam iuxta hunc montem Christus
sedens in aere quasi super Sion, et super vallem
ipsius Iosephat, ac super montem Olivarium,
peragat iudicium, ibique suos electos glorificare,
et eternis delicias pascore incipit, idque acere
perget in Sion celesti per omnem aeternitatem (2).

(1) Juxta Hebreum, melius vertas primatum hujus ver-
sus partem, « sicut astus in arene vel in siccо solo » (scilicet
et umbra nubis minima sive restringere solet, prout he-
mistichio altero explicatur, ita) tumulum alienorum hu-
miliatis. Similiter modo Iace Klatchi expedit: « Quemad-
modum ab astu et calore in loco torrido uno est horribilis
extremus, sic tu elephas turpis exteriorum tibi sunt,
et nolis sis sit evanescere locis. »

(2) Ceteris in hoc secutus nominis ex interpretibus

Jam primo, Eusebius, lib. I De Remonstr. cap.
ult., Cyrilus, Procopius, Cyprianus, vel potius
Rufinus in Expositio Symboli, et ex illis Leo Cas-
trius, haec acceptum de con rivo Eucharistico cor-
poris et sanguinis Christi: que summe Sancto-
rum sunt deliciae: utriusque enim speciei mem-
nit, scilicet panis et carnis, cum uoca convivium
medullatorium; et vini ac sanguinis Christi, cum
uocat convivium vindemicum, id est vini ex windi-
mi expressi. Eucharistia enim propter omibus epu-
lis mentem, sagittam, impinguem et inebriat; adeo
ut sancta quandam virgo solita sit dicere: « Mibi
certum est vel unicum Eucharisticum sumptuenum,
si fiat cum vero spiritu et sensu devotionis, apta-
nam tamquam esse efficere, ut anima perveniat
ad magnam uitę virtutis perfectionem. » Unde
et S. Monica, sumpta Eucharistia, quasi mente
ebria exclamat: « Cor meum et caro mea ex-
sultaverunt in Beata Vivu. » Unde Septuaginta
hic vertunt, *bibent in letitia, bibent vinum, uen-
tient angustio*. Unctionem hanc ad sacramentum
Confirmations, in quo chrismatum ungum ex-
terius, et interiori robre Spiritus Sancti, ut quasi
athleta Christi, ejus fidem proficitur et pro-
tulit.

Hebreis, qui loe comma accepterunt in deteriorem
senum, pro convivio funeste et letali, quod convivio affer-
ret extum: per mortuorum, iustorum et injutorum,
discrimini. « Estuari, inquit, justi, iungit vobis et
urientibus impiis: sed astus ille brevis est, et
temperatus a Deo, qui eis est umbraeum ab
aste, id est stabiles opposita a tyrannorum ardore.
Estuani impiis, sed astu ad dolorem atque ardorem
gravi, et ad duratorem aeterno: immensus
est Dei quasi nubes ardens et torrens, que
co-
eterum flammis crucit; et marcescere faciat pro-
paginem, id est, omnes sunerit, vite voluptate-

6. Et verbum *פֶּתַח* in Iobis hebraicis proprie usurpatum de
metallicis, auro et argento, que purificantur in fornace,
Job, xxxviii, 1; *I Chron.*, xxvii, 18; xxx, 4; inde translatum
ad liquida, que purgantur epe colli et sacci colatiori. Maneat igitur *coniuinum faciem saccharatum*, sive
percolatum. Sacchari Latinis uotarius dicitur liquor,
qui per saccum transmittitur: quod quidem proprie non
convenit *facetus*, que in sacco residet, sed vino pur-
gando a facibus. *סִירָם* igitur hic ponitur pro vinum
sacrum... *תְּבַשֵּׂל* Ha uini defecatio, ut diximus, col-
au sacco; unde *exsiccatur*, *secatur*, apud Pollio
et Orontes, lib. VI, cap. 14, *Exsiccatur*, nec
non *desiccatur*, Theophrastus, *De Causis Plantarum*, lib. VI,
cap. ix, xxiv. Per uiam autem hoc modo percolatum
et defecatum idem erit intelligendum, quod Herodotus,
lib. I, cap. xvii, *Exsiccatur* appellat, quod uinum in
sive mercurio quale primam solvantur, et oppo-
nuntur aqua misceris solito; qui mas, ut satis notum, ex
Hesiode etiam praecopto, veteribus passim fuit receptus.
Imo fero in epulis, que ad perfectam latitanum instru-
menti posse, ut liquet ex Ode Mosaiica, *Iudea*, xxx, 14: Et
sanguinem uarum potas merum. (Rosemuller.)

Cetera
vindemias
dicitur
rum
quod*

ad opt. sicut et inter eos nostri Comibricenses, tractat. 7
in Meteor., cap. ix, in dolio mellis optimum esse
mel, quod est in imo sive fundo : in dolio olei
summo, optimum oleum esse, quod est in summo : in do-
lio vini optimum esse vinum, quod est in medio,
horumque hanc dant causam : quia optimum id
mel habetur, quod minus fluit, et quasi sae-
cracon crescit : tale vero suo pondere ad ima-
habitur. At oleum id excellit, quod nitidius est et
deflexus, magis aereum : hoc autem quia
levius, innat. Denique, vis vini in calore con-
sistit, qui ut noxam fugiat, maxime colligunt circa
medium : summa pars ab aere proximo
leditur, et vappescit. Sensus ergo est, q. d. In
celis erunt deliciae suavisissimae et plenissimae, qua-
les in hac vita testimontiar esse in convivio, ubi
non nisi altissima medullata, et vinum *scenarum*, hoc
est optimum et delicatissimum, gustanda propo-
nuntur. Inuit Propheta vinum, id est consola-
tionem, etiam spiritualiter, a Deo immisum in
hac vita non esse omnino defecatum, sed semper
cum aliqua face et acore crucis et tribulationis
permixtum esse : consolatio enim liquida et lim-
pida celo reservatur. Pari modo in hac vita Sancti
agi in Domino comedunt quasi carnem et ossa,
sed in celo comedunt medullam.

Refert Xenophon Cyrus hoc stratagemata suos
Persas ad bellum, ejusque labores incitasse : jussit eos in sylvam ire, ibique totu[m] ingenti
labora ligna caedere; postero die omnes opifero et
splendido convivio excepti. Deinde quasquivit ex
eis, uter diss eis videretur melior, pridianus an
hoerierit, utrum malient? Responderunt omnes
exemplu[m], hoerierint, utpote gaudi et delicia-
rum, cum pridianus fuisse laboris et afflictionis.
Tum Cyrus: Si talem diem perennem habere vul-
tus, modico tempore vobis laborandum est, ac
certandum cum hostibus; ita enim ois vinciles,
eorumque opibus ac deliciis immensis jugiter
fruemini. Idem dicit Christus athletis suis: « Vos
estis, inquit, qui permanensis mecum in tentacio-
nibus meis : et ego dispono vobis sicut dispositi
mihi Pater meus regnum, ut edatis et humiliatis super
mensam meam in regno meo : et sedeat is
super thronos judicantes duodecim tribus Israel, »
Luc. xxii, 30. Et alibi dicit: « Quod facit illos
discubent in regno Patris, et transiens ministrabit illis. » Age ergo, o miles Christiane! certa
viriliter, vince te ipsum, et omnia vicisti? sus-
tine parumper, alge, abstine, humiliare, ergostra,
suda, fer verba dura et verbera; brevi corona-
beris, brevi epulaberis in mensa Christi, omni-
bus bonis afflues: « Momentaneum enim et
leve tribulationis nostra eternum glorie pondus
operatur in nobis. »

7. ET PRECIPITABIT IN MONTE ISTO FACIEM VIN-
CULI COLLIGATI (1), — id est, oppressionem diaboli,

(1) Melius sic veritas hebreum, et abolebit in monte hoc
operculum expansum super omnes populos; et vela-
tiones *Moab* repugno. (Foruerius.)

inquit Haymo; unde Symmachus verit, *pro*
capitabilitate faciem Dominatoris. Secundo, S. Hieronymus: Absorbi, inquit, faciet faciem mortis, et vincula quibus universi populi ligabantur; de quo dicitur *Ecclesiast.* xl, 1: Jugum grave super filios Adam, a die exitus de vestre matris eorum, usque in diem sepulture, in madrem omnium. *Terter* et plenus, *precipitabit faciem vincularum*; id est ipsum vinculum, hoc est peccatum originale, ejusque effectus et vincula: unde Hebrei: *וְנִתְלַתְּהוּלָת הַלֹּת, הַלֹּת, id est vinculum; vinculum, id est plurima omniaque vincula*. Noster verit *cogitatum*, id est replicatum et involutum, ut multis spiris quasi vinculis hominem constringat, et arcu[m] vinciat: omnis enim haec mala et vincula dependent, et quasi colligata sunt tum inter se, tum cum prima Adae peccato. Vincula ergo haec sunt seruunne hujus vite, et mortalitatis post lapsum Adae, q. d. Deus dirupit *canam*

men expansum super omnes gentes. Imago petita a noctu Hebreorum, qui tam faciem oblevare solebant (vide R. Reg.), xv, 30, xii, 5; Esther vi, 12. Alii operiuntur faciem indicari existimat ignorantiam et superstitionem gentium mentes oblevabit quasi velamen istud cordi ob-
ductum, de quo Paulus, II Cor. iii, 13, 14, a genitibus que
ad Iudeus per Messiam amonendum.

Quan interpretationem sic probat et explanat Foruerius: *Nos tegumentum expansione apte veritum; nam obscurum erat quis esset orditus telum. Sed hactenus de grammaticis significacionibus, quas omnis prius tenere oportebat; nam carum ignoratio in obscuris locis S. Scripturae viros aliquo doctor precipites dedit. Et ne ab eadem similitudine longius recedamus, ut mea est sententia, cum nihil sic faciat homines ruer a punctari quam implicatio, obsecratus, operimenta, et ipsa denique cœstas; cum de ablatione harum rerum per Dominum montis Sionis Propheta loqueretur, apertissime eodem verbo usus est. Dicit enim, *Deus precipitatio* et *deus* quae ad precipitatum gentes adducunt, neque ignora-
rantiam seu cœstatum, qua, veluti quodam relo seu amplissimo *tegumento* per omnium nationum animos dif-
fuso, non erat qui cumdum esset posset intelligere, neque erant qui a Deum aut agnoscerent, aut dicent glorificarent?* *In monte ante illo, quo auctor posset docere omnes gentes, discimus est relatum.* *Notam enim fecit Domini salutem suam, et in conceptu gentium revelavit iustitiam suam.* A Fredegard autem in *S. Gloria* est: *velaminis, ad ignorantiam declarandum similitudo. Nam et velamen super cor Iudeorum adhuc positum, a dicto Paulus, et a auferendum cum conversi fuerint ad Domini, » Il Cor. ii. Neque discis illa vel in templo aliud, credo, notabat, quam per Dominum mortem sanctissimam et occulissimam quecum omnibus patre: neque in cœstato mansuros nisi qui velamen suis manibus re-
run super oculos poscent; aut sese Deo hujus sociali, cuius est et mentes excarcare ne fulgeat omnibus splendor Evangelii, » tradidit; de quibus Paulus, Ephes. iv: « Testificor, ne jam ambuletis sicut et gentes, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienum a vita Dei per ignarantiam que est in illis proper cœstatoris cordis ipsorum. » Non erat autem in postremo loco *I. cœstum beneficium Christi collocandum.* Quod si quod in regno peccati vel intelligentia, quod regnabit super omnes (nam et Chal-
dæus hic *principatus meminit qui erat super omnes* *Moab*) *Moab* fuerunt perpetui hostes populi Dei, sive
Iudeorum, eosque ad libidinem et cultum sui*

vincula errorum, morborum, persecutionum, miseriarum, tribulationum et mortis, que mox ut Adam peccavit, omnibus hominibus corpori infliguntur, quibusque homines astricti et colligati tenentur.

ET TELAM QUAM ORDITUS EST SUPER OMNES NATIONES. — Quod prius vocavit *vinculum*, hic alia metaphore vocal *telam*: ex tela enim fiunt involuta, fuses et vincula. Sic Postes fatum, sive decreum Dei de quolibet homine explicant per *telam* et *staminum*. Parcarum, que eti[que] nent, id est dispensant, bonam vel malam sortem pro meritis, et pro voluntate Dei; de his enim dicitur:

Clothe rotis fusum, Lachesis net, et Atropos occat.

8. PRECIPITABIT MORTEN IN SEMPERIUM. — Ecce hic precipitatum vinculi et tela partem nominat et explicat, scilicet mortem: *hunc locum citat S. Paulus, I Corint., xv: Absorta est, inquit, mors in victoria: » pro *בְּנֵי* *בָּנָה* enim in *פִּלְגָּה**, id est precipitabit, absorbet, legit *בְּנֵי* *בָּנָה* in *פִּלְגָּה*, id est precipitata, absorpta est: deinde Hebrew *מַחְמָנָה*, tam vertit potest in *victoria*, quam in *semiperium*.

Et AUERET DOMINUS DEUS LACRYMAN. — Ecce alia pars vinculi, scilicet ploratus, genitus et lacrymas in tot errumis et afflictionibus hujus vite. Hunc aliud S. Joannes, Apocal. xxxi, 4: « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor ultra. » Ecce vincula que Deus a Beatis auerteret.

9. ET DICET INILLA DIE: « ECCE DEUS NOSTER ISTE (seilicet Christus Iesus, id est Salvator noster, quo alludit Hebrew *עִזְׁזָלָה* *טוֹסֵבָה*), id est salvatoris natus salute eterna, q. d. Semper durabit ista Christi salvatio: ita S. Hieronymus, ET LEVATOR *בְּנֵי* *בָּנָה* *biscutato*, id est) in SALUTARI EIUS, — ut verit Noster, id est in salute eius, ut vertat Septuaginta.

10. REQUIESCAT MANUS DOMINI IN MONTE ISTO. — *« manus » id est potentia Dei, q. d. Deus suas opes, suas delicias, suam magnificeniam exercet, et potenter a liberaliter effundet Beatis in Sion, id est in celo. Ita Adamus. Hie sensus est genuinus.*

Sciendo, Sanchez, « manus », scilicet ultra viri, requiescat, id est cessabit in celo, q. d. Deus amplius nos Santos non castigabit ut purget et expelli, uti fecit in hoc mundo.

Terto, alii, q. d. Deus sua manus, id est potentia, immenso gaudio habit Santos, dando eis eternam quietem.

Et TRITURABIT MOAB SUB EO. — S. Thomas per *Moab* propriæ accepti Moabitas, quasi hic Isaiae de his predicit, quod subiungi sint a Machabeis. Verum non de Machabeis, sed de Beatis hic agitur, etrumque hostibus, scilicet demonibus et dämonis, quos synecdochice vocat *Moab*: quia Moabites fuerunt perpetui hostes populi Dei, sive Iudeorum, eosque ad libidinem et cultum sui

dei Beelphegor, id est Priapi, illexerunt, *Numer.* xxv, q. d. « *Moab*, id est populus impiorum, ideoque damnatorum, « sub eo, » scilicet Christo justice, ejusque populo sancto et beato, « triturabitur, » id est calcabatur ei affligetur.

SICUTI TERUNTUR PALEAE IN PLAUSTRO. — Alludit primo ad Orientales, qui feni penuriam paleant dant jumentis: et habent autem carpenta serrata, rotis per medium in serratum modum se solventibus, que stipulam conterunt et committunt in paleas, » inquit S. Hieronymus.

Secundo, alludit ad Davidem, patrem et typum Christi, qui Moabitas concidit et conculeavit, II Regum, cap. viii, 2.

Pro plausto hebreo est *מַחְמָנָה*, quod a radice *מַחְמָן dama*, id est, *succidere*, descendit, significatque plaustum serratum et sciendis, uti verit Noster et Septuaginta. Verum Chaldaeus, Symmachus, Vatablus et passim recentiores Hebrew *מַחְמָנָה* vertunt, *sterquilinum*, a radice *מַחְמָן domen*, id est stercus, q. d. Deus calcabit Moab, id est impios, scilicet calcantur paleae per sterculinum, ut fiant sterces (1).

11. ET EXTENDET MANUS SUAS SUB EO, SICUT EXTEN-
DET NATANS AD NATANDUM. — Pro sub eo hebreo est in *metu eius*. Unde Vatablus hoc de Christo exponit, q. d. Sicut pertinet natandi solet porrigit et extendere utramque manum secundum aquam: ita porrecta utramque manus hostes suos, scilicet impios, cedet Christus, idque virtute et merito auerteret.

(1) Foruerius S. Hieronymus melius scriberet, *sicut ex-
runt palea plausto*, sed imitari voluit Graecum Alexandri,
qui habet *επίπλανται*. Sensus enim dat verbis: « Ut soloni plausto paleae contiri, » abscl. atque ad interpretationem commendandum, « hoc juxta ritum loquuntur Palestinae et motiorum Orientis provinciarum, quæ ob pratorum et feni penuriam paleas preputant esui animalium. »

Principio frumentum baculis excutiebatur, quod deca-
eps in minutissima buncata duntaxat grana, aut in minori quantitate
frumenti retinente fuit, Ruth, ii, 17; Judic. vi, 11;

*Iosai. xxvii, 13-17; alias enim subiungebatur vel unguis
buum, Ios. xxviii, 28; Deut. xxv, 4; vel machinis, Job
xi, 22; et quidem istem que hodiecum in Oriente usita-
tur sunt. Hec omnis trituratione quidem dicitur *תְּלָאָבֶן*, machinarum autem triplex genus commemoratur. *Prima*, *Judic.* viii, 7, 16, non liquet; fortasse erat assis infelix acutis lapidibus montibus; *secondum*, quatuor trabibus in quadrum compositum, inter quae tres cylindri
volvabantur, quorum quilibet tribus rotis ferratis, in modum serræ dentatis instructus *תְּלָאָבֶן tertium*, denique in modum precedentis compositum, nisi quod cylindri, non rotis ferratis, sed acutis fragmentis ferratis, sex polices longis, et tres polices lati, manu[m] fuerunt. Forte hoc genus item est cum primo. Haec machine quibus agro insidet, junctis bobus, super manupl. et aliis et in circulo areae altitudine sex et octo pedum depositis, circumagebantur, et ita grana ex eis excutiebantur, atque ipsum etiam stramen concidebatur quod in contrarium *תְּלָאָבֶן* dicitur. Interim post machine cursum vir aliud forca lignea ordinem strati resistebat, Trituratio per sepe venit pro magnis cladiibus, et si machine dicitur nova que acutior esse solebat, clades designantur eo ma-
jores. (Jahn, *Archæologia Bibl.* part. I, cap. IV.)*

secundus, ubi manus suas inter impios extendit, quasi natans in aqua doloris, regae ac amoris. Crux ergo fuit plausum, quo Christus serravit et communivit impios: unde pro *allitione marorum*, que sequitur, aliqui vertant, *in perforationibus marum* (1).

Verum Noster, Septuaginta et alii haec referunt ad Moab, q. d. Beatores, et omnes impii ita a Christo iudicis calcabuntur, ut dent speciem hominis plane vici, qualis est species natans, qui expiehant et rejectans brachia, gestum praesertim homini omnino desperati et vici. Ita S. Hieronymus, Adamus et alii. Comparat ergo eos naufragi natanti in mari; quia, sicut taliis in abysso mari solvitur, ita impii facta salutis naufragio, voluntur in abysso gehennae ignis et tormentorum. Secundo, sicut in vasto mari natans manus quaqueversum extendit, ut arboreo, vel rupem in quam evadat, comprehendat, sed frustra; nihil enim inventi quod capiat, quo effugiat. « *Tertio*, delectationem, quoniam Beati percipiunt ex visione Dei: « Semper vident, inquit, et semper videre desiderant; tam desiderabilis est ad videndum: *spernit* amarit, et spernit amare desiderant; tam dulcis est ad amandum. In hac delectatione requiescent pleni ibi; adhucres semper hædudini, beati sunt; contemplantes semper aeternitatem, aeterni sunt; iuncti vero lumen, lux fact sunt. O beata visio! videt Regem Angelorum in decoro suo, videt Sanctum sanctorum, per quem omnes facti sunt. Gaudet, et exultat, justi, quia videt quoniam amasti; habebit quem desideras diu; tenet quoniam amittere nunquam timet: ipse est salus, pax et omnia bona. *Quarto*, plenissimam pacem et suavitatem: « Quanta pax ibi est, ubi nulli vestrum quidquid repugnat, vel ab alio, vel a seipso: sed ipse Dominus regit vos, et nihil vobis debet: gaudete ergo et videz quantum suavis est Dominus, suavis est ad gaudescendum. Tanta suavitas magnitudinem vos qui expeditis, nobis qui nunquam tale quid gaudiarium intimare non potestis: tanquam si quis mellis dulcedine em, et qui nunquam dulce gustavi, verbi indicare velit. *Quinto*, possessionem boni immensis, quod est ipse Deus: « Excita nunc, inquit cap. LXV, anima mea, et erige totum intellectum, et cogita quantum potes, quale et quantum si belum honum; si enim singula bona delectabilia sint, cogita attente quam delectabile sit illud bonum, quod continet iucunditatem omnium honorum, et non qualcum in rebus creatus sumus experti; sed tanto differentem, quanto differt Creaor a creatura: si enim bona est vita creatura, quam bona est vita creatrix! si ita iucundata est salus facta, quam iucundata est salus qua facit omnem salutem; si amabilis est sapientia in cogitatione rerum creaturarum, quam amabilis est sapientia quae omnia creavit ex nihilo! Denique si multa et magna delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis et quanta est delectatio in illo qui fecit ipsa delectationes?

12. ET MUNDITIA, — q. d. O Moab! o reprobri! Christus in die iudicii omnia in quibus nunc confiditis everget. Est omnibus persone: transit enim a terra ad secundum.

Moraliter, S. Augustinus vel quisquis est auctor lib. *De Anima et spiritu*, tom. III opus S. Augustini, certe non est indoctus, multaque habet digna locuta. Trithemius putat esse Hugo Victorini: nam non esse Augustini patet cap. XXXVI, ubi citat Boetium, qui Augustino fuit posterior; hic, inquam, auctor graphicæ gloriae et gaudia Beatorum in eolis, quæ hic præstringit Isaías, deponit, ordineque vel ea recessit. *Primo*, mutuum omnium charitatem, et exinde mutuum gaudium: « Contemplatur, inquit cap. XXXVI, quæ sit ipsa scientia beatorum spirituum, que majestica visionis Dei, et quomodo Deus aeterna visionis sue dilectione Santos suos reficiat: nemo enim in

(1) Tota textus series postulat ut haec figuræ locutione referatur ad Deum, qui sicutur ut "atator qui manus suas protendit, et dicas nascere habet, illas magno nisi quan latissime expandere, obvia que sibi impedimento esse possent, vi removet ac repellit. Sensus, dempta imagine, est Deum, in Moabitas et adeo in omnes populi Dei hostes, quam late terra eorum patat, severissimas penas esse exercitatum. Et sicut ande se dimittit sub motu manuum natatoris, sic humiliabitur gloria Moab,

tabula o qui hoc bono fructuerit, quid erit, et quid illi non erit: certe quidquid volet erit, et quidquid nolet non erit. » *Sexto*, possessionem pulchritudinis, sanitatis, sapientie, melodie, honoris, divitiarum, et omnium honorum, que hic vel gaudere, vel concepire possumus: « In celo, inquit, est quidquid amatis, quidquid desideratis: si delectat pulchritudo, folgebunt justi sicut sol; si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obistere possit, erunt similes Angelorum Dei: quia seminatur corpus animale, et surget corpus spiritualis, potestate utique, non natura; si delectat longa et subliris vita, ibi est sana aeternitas, et eterna sanctitas, quia in perpetuum vivent, et salutem justorum a Domino; si saetas, satisfiantur, cum apparuerit gloria Domini: si cibritas, inebriabantur ab ubertate domus Dei; si melodia, ibi Angelis sine fine concinuit Deo; si quælibet mundæ voluptas, torrente voluptutis defatiorum subdit eos bonum; si sapientia, omnes erunt docebiles Dei; si concordia, cibos erit illis una voluntas Dei; si potestas, introibunt in potentias Domini, et omnipotentes erunt sive voluntatis, ut Deus sue. Nam sicut poterit Deus quod velint per seipsum ut poterunt illi quod volent per illum; si honor et divinitas, Deus servos suos bonus et fidèles super multa constitutus, auctorates quidem Dei, coheredes autem Christi, si vera securitas, certe illi erunt certi nesciis illud bonum sibi defutatum, sicut certi erunt mei sensu sponte illud amissi, nec dilectione Deum, et dilectione suis invitè ablaturum. » *Septimum*, quod non sicut sol, sed et singulariter alium beatitudinem gaudet quicunque, eritque hec non semel, sed centies millies: « Pralevara in illa perfecta charitate innumerabilium beatorum Angelorum, et hominum, ubi nullus nimis difficultus quoniam seipsum, erit gaudium immutabile: si ergo cor hominis de tanto suo bono capiet gaudium suum, quemodo capax erit et tantorum gaudiorum in perfice illa felicitate? Ibi, et uniusquisque plus amabit sine respectu. Deum quam seipsum, et omnes alios securi, in a magis gaudet absoquo estimacione de Deo felicitate, quam de sua et omnium aliis securi. » *Octavo*, frumentum Dei, indeque gaudium tantum, ut cor humanum naturaliter aliud capere non possit, sed hoc gaudio numeretur, et funderetur, nisi Deus illud supra naturam in tanto gaudio roboret et conservaret: « Sic Deus diligenter tota corde, tota mente, tota anima, ut totum cor non sufficiat dilectioni; et sic gaudebunt tota corde, ut totum cor non sufficiat plenitudini gaudi: tantum est gaudium. In illa eterna beatitudine et perfecta Deo tristitia

Ex quibus omnis recte infert S. Gregorius, hom. 37 in Evangelio: « Ad magna premi perveniri non notet, nisi per magnos labores: unde et Paulus egregius predicator dicebat: Non coronatur, nisi qui legitime certaverit. Dilectet igit mentem magnitudine premiorum, sed non certamen laborum. »